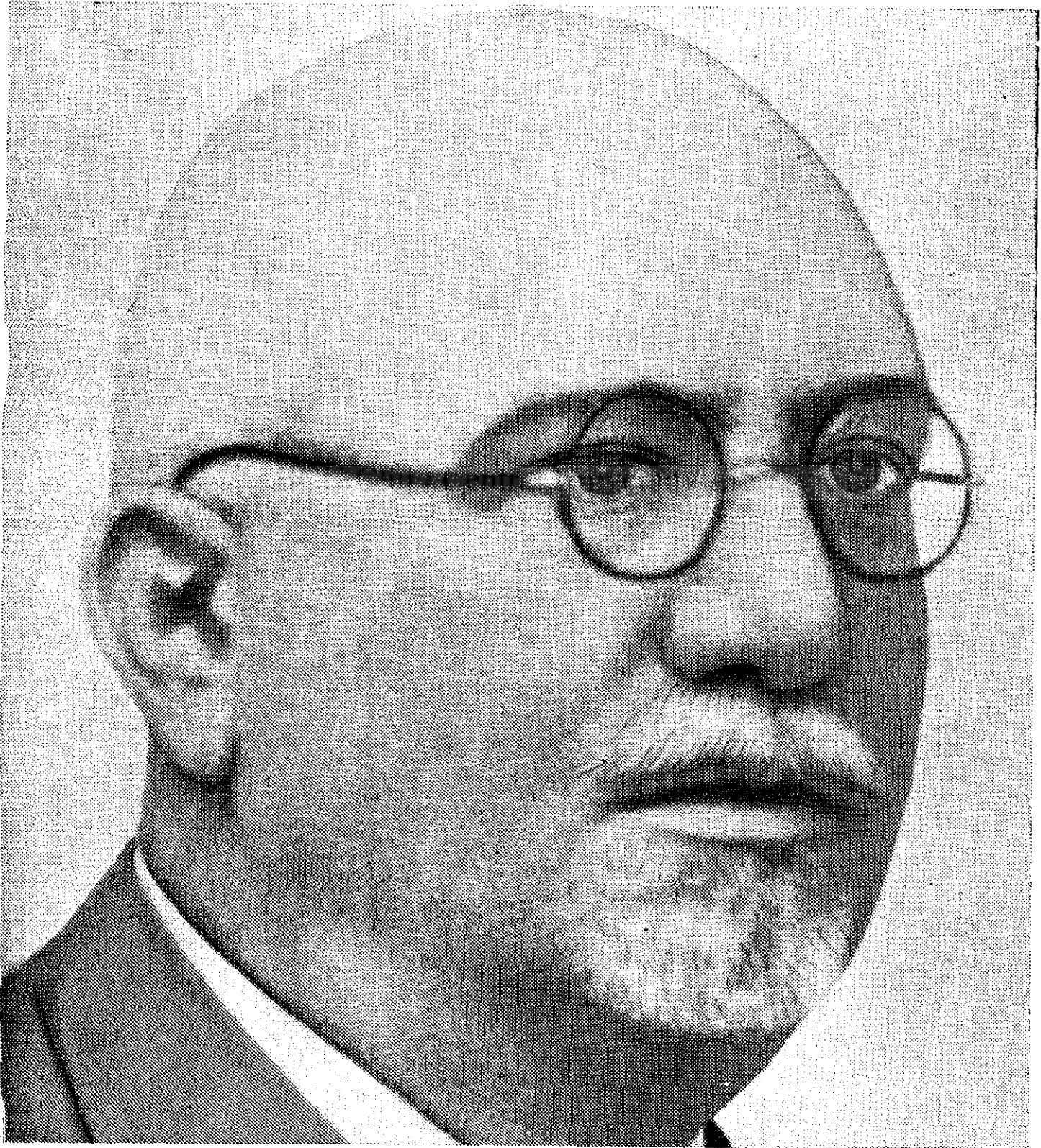

Universul literar

Anul XLIV Nr. 39

23 Septembrie 1928

5 Lei

VALERIU BRANIȘCE

C t i t o r i i

LA MORMANTUL LUI VALERIU BRANISCE

— Cuvânt rostit la 3 Ianuarie 1928 în Lugoj —

Academia Română din București și Universitatea din Cluj mi-au încredințat tristă misiune să aduc solie de jale la mormântul neîntrecutului luptător național dr. Valeriu Branisce. Amândouă aceste focare ale științei și culturii românești, alături de atâtea alte instituții naționale, stau îndoliate în clipa, când rămășițele lui trupesti coboară spre odihna de veci în pământul desorbit al patriei mame, iar sufletul lui se înalță spre scaunul dreptului judecător al răsplătirii depline și eterne.

Academia Română, chemându-l la 1919 cu vot unanim între membrii săi onorari, avea cunoștință că adormitul în Domnul își crease, prin muncă pricepută, devotată și plină de sacrificii, un astfel de piedestal în domeniul publicisticii noastre de educație și orientare națională, cum prea puțini dintre contemporanii lui au reușit a și-l crea și păstra, fără ca valul potrivnic al vremii să poată știrbi ceva din impunătoarea lui soliditate.

Născut la Cineul mare ca fiu al fostului stenograf român la Dieta ardeleană din 1863-64, trecut prin atmosfera curată a școlii primare confesionale din Săliște, unde părintele său îndeplinea funcțiunea de primpretor, apoi distins absolvent al liceului de stat din Sibiu, Valeriu Branisce și-a terminat studiile universitare la Budapesta, unde la vârsta de 22 ani (1891) fu promovat doctor în filosofie, prezentând o teză din domeniul literaturii române, despre poezia lui Andrei Mureșanu.

Tânărul doctor în filosofie intră astfel, cu cele mai bune pregătiri formale, în același timp și cu eminente aptitudini pedagogice, în serviciul liceului ortodox-român din Brașov, ctitorit la 1850 de neuitatul protopop Popasu și de înțeleptul cărmaciul sufletesc Șaguna. Și prin vârsta și calitățile sale a reușit profesorul Branisce să cucerească repede sufletul elevilor, devenind unul din cei mai iubiți îndrumători ai tinerimii studioase.

Când luptele grele pentru desrobirea culturală, economică și politică a poporului nostru reclamau tot mai numeroase sacrificii și condeie tot mai viguroase în serviciul cauzei naționale, Valeriu Branisce n'a stat un singur moment la îndoială să părăsească școala, pe care o iubea din tot sufletul, și să plece la luptă pe frontul cel mai primejdios, în linia de joc a gazetărilor români ardeleni, pândiți neconștient de procurori și amonințați de temnițele ungurești, — așezăniinte de stat foarte primitoare pentru ziaristul român, care înțelegea să-și îndeplinească în conștiință datoria, apărând cu virtute convingerile proprii și interesele neamului său.

După ce prin articole publicate în coloanele „Tribunei” din Sibiu dobândise

faima unui luptător întreprid fu invitat la Timișoara, unde bătănieii în frunte cu Alexandru Mocioni l-au primit cu însuflețire și l-au ajutat să înființeze ziarul „Dreptatea” (1894). În timp foarte scurt Branisce, care nu înțelege să arunce altora răspunderea pentru ideile sale, fu condamnat în 23 procese de presă, trebuind să facă ani grei de osândă în temnița ungurească a Vațului, unde robise mai înainte și fostul său profesor universitar, Alexandru Roman, redactorul „Federațiunii” din Budapesta. După ieșirea din temniță, ne mai putându-și continua în Banat sau în Ardeal activitatea ziaristică, fu invitat de prietenii săi în Bucovina, unde a înființat ziarul „Patria” (1897) apărând interesele naționale românești cu aceeași hotărâre neșovăitoare ca și mai înainte în „Tribuna” dela Sibiu, sau în „Dreptatea” dela Timișoara. Urmarea a fost, că regimul austriac l-a expulzat din Bucovina (1900). Deodată cu plecarea lui a încetat și apariția ziarului „Patria”.

Întors acasă, a colaborat câțva timp la „Gazeta Transilvaniei” și la „Telegraful Român”, apoi a înființat aici în Lugoj ziarul „Drapelul” (1901), pe care l-a știut conduce cu multă iscusință chiar și în împrejurările cele mai critice ale războiului mondial, până în Februarie 1918, când fu ridicat dela masa de scris și aruncat în temnița Seghedinului. Abia în preajma prăbușirii monarhiei habsburgice și a Ungariei milenare putu să-și redobândească din nou libertatea.

Și în Ardeal, și în Banat, și în Bucovina scrisul lui Branisce a contribuit esențial la trezirea și intensificarea ideii de unitate și demnitate națională. Cuvântul lui a fost respectat și urmat adeseori, fiindcă se știa totdeauna că izvorăște din convingere curată și din hotărâre neștrămutată. Prin îndelungatele lui suferințe în temnițele maghiare, Branisce a devenit reprezentantul tipic al gazetăriei mucenicești ardeleni, gata de orice sacrificiu pentru cauza națională, fără să aștepte în schimb vreun beneficiu sau vreo răsplată.

Totuși o răsplată a primit Valeriu Branisce, fără s'o ceară. Marele Sfat național din Alba Iulia l-a ales la 2 Decembrie 1918 membru în cel dintâi guvern românesc al Transilvaniei, care la 20 Martie 1919, după trecerea lui Vasile Goldiș în guvernul central din București, i-a încredințat conducerea resortului de Culte și Instrucțiune publică.

În această calitate i s'a deschis câmp vast de muncă rodnică și folositoare. Incadrarea numeroaselor organizațiuni confesionale și culturale în cadrele noului stat român precum și naționalizarea succesivă a învățământului de toate gradele erau probleme, cari îl pasiona-

În cursul rezolvării lor avea bun prilej să-și valorifice avansatele concepțiuni de libertate religioasă-culturală, pentru a căror biruință luptase atâtea timp cu condeul și cu cuvântul, sacrificându-și cei mai plini ani ai vieții nu numai în birourile redacțiilor, ci și în celulele temnițelor din Vaț și Seghedin.

Dacă minoritățile din cuprinsul statului român au fost împărțite de un tratament civilizat, reușind nu numai să-și păstreze, ci pe alocuri chiar să-și sporească vechiul patrimoniu religios-cultural, vor ști să aprecieze, sperăm, cu recunoștință concepțiile larg umanitare ale fostului șef de resort Valeriu Branisce, care în toate împrejurările proceda cu multă cruzare și cu tact deosebit de fin în chestiunile minoritare.

Colaboratorilor săi dela resortul Cultelor și Instrucțiunii publice le acorda încredere aproape nelimitată. Când îl îngrămădeau mormanele de acte, cari trebuiau iscălite repede, l-am auzit adeseori spunând: „Semnez orice act, fie chiar sentința mea de moarte, numai să văd alăturat conceptul cu semnătura dv.”. Nu l-am auzit însă nici odată rostind vreun cuvânt de regret pentru încrederea cea mare acordată colaboratorilor săi.

Cu cea mai mare mulțumire sufletească a semnat de sigur actele relative la naționalizarea Universității din Cluj. În ziua de 1 Februarie 1920, când s'a inaugurat oficial, în prezența Regelui Ferdinand, Universitatea aceasta, Valeriu Branisce deschizând seria festivităților exprima fericirea de a putea saluta pe Regele desrobirii noastre pe „înfrățitorul acestui mare act de dreptate istorică” și îl ruga să primească lărmăntul de credință al noilor profesori, după ce făcuse însuși mărturisirea că nici un popor conștient și stăpân pe soarta sa nu va suferi în teritoriul său fortărețe contrare lui. Dar rostul fortărețelor spunea, că este să apere și să susțină pozițiunii, nu să atace...

Profesorii Universității din Cluj n'au dat și nu vor da uitării acest cuvânt rostit din partea celui ce este pe drept considerat ca unul dintre ctitorii vas-tului nostru laborator de știință românească. Activitatea lor este și va rămâne străină de orice tendințe agresive neurmărind decât scopul de apărare și susținere a pozițiunii firești a poporului nostru în patria sa străbună, precum și pe acela al sporirii prestigiului său ca factor creator de știință și răspânditor de cultură, care nu învrăjbește, ci înfrățește pe toți cei cu dreaptă judecată.

Până la sfârșitul vieții sale, Valeriu Branisce a urmărit cu viu interes lucrările și publicațiunile științifice ale Universității noastre, îndeosebi pe cele filologice și istorice. Ne-a venit chiar în

NOTE BIOGRAFICE

Valeriu Branisce, s'a născut la 22 Ianuarie 1869 în Cincul-mare din județul Târnava Mare, ca fiu al judecătorului Moise Branisce. Studiile universitare le-a făcut la Budapesta. În 1891 și-a luat doctoratul în filozofie și diploma de profesor pentru învățământul secundar. A urmat apoi un răscoal de trei ani, în care a funcționat ca profesor la liceul ortodox din Brașov.

Chemat însă de marile mișcări politice ale ultimului deceniu din secolul trecut, a părăsit catedra profesorală, pentru cariera de ziarist. În 1894 s'a așezat în Banat, unde s'a întâlnit cu cea mai mare parte dintre prietenii săi și prietenii principilor sale. Astfel a fondat și a condus la Timișoara ziarul „Dreptatea”. Condamnat în anul 1895, pentru niște procese de presă, la doi ani, temniță de stat, își suspendă temporar activitatea, pentru a-și face osânda la închisoarea din Vaș.

Condamnarea a avut însă repercusiuni, așa ca Branisce s'a văzut în imposibilitate de a-și mai continua activitatea în cuprinsul Banatului. De aceea, după în demnul prietenilor săi din Bucovina, fondează acolo în 1897 ziarul „Patria”, organ al luptei contra perfidului guvernământ austriac. Dar și de aici este expulzat, în anul 1900. Nevoind să cedeze, vigurosul luptător național se reîntoarce în Banat și reînființează în 1901 ziarul „Drapelul”, pe care îl conduce fără întrerupere până în 1918. Acesta este anul când a fost arestat din nou și aruncat în temnița de la Seghedin, de unde a scăpat în luna Octombrie a aceluiaș an, prin preajma dezbantărei Puterilor Centrale.

Ajunerea dela Alba-Iulia (18 Noembrie 1918) l-a ales membru în Consiliul Dirigent. La 20 Martie 1919 i s'a încredințat conducerea resortului de Culte și Instrucții Publice.

Activitatea lui V. Branisce pe tărâmul literaturii și mai cu seamă al ziaristiceii, timp de un sfert de veac, constituie o energie și înj unătoare luptă pentru apărarea intereselor politice și culturale ale românismului greu amenințat.

A ținut peste două sute de conferințe publice din domeniul istoriei literaturii și esteticeii, din cari o bună parte au apărut în ziare, reviste și anuarele Societății Teatrale Transilvănene.

A publicat : File din trecut, Horea cea, Cântăreții noștri, Seghedinul, Dela Cluj etc. A murit în ziua de 1 Ianuarie în cursul acestui an.

contribui cu toate forțele ei la închegarea României”.

Sentimentul enormei responsabilități — iată testamentul moral, politic, ziaristic și cultural, pe care îl lasă moștenire generațiunii actuale și celor viitoare Valeriu Branisce plecând pe calea, din care nu mai este întoarcere.

Și Academia, și Universitatea apreciază această moștenire scumpă. Atât pentru ea, cât și pentru întreaga atitudine a lui profund și constant românească, pentru frumusețea morală a muceniciei lui în temnițele ungurești, pentru munca-i roditoare și lupta-i fără preget, eternă să-i fie amintirea și fericită odihna în latimea dreptilor, după cum drepte și nesovăitoare i-au fost cărările vieții.

I. LUPAȘ

dăncă a spus calm și hotărât:

— Nu!...

Pe urmă s'a desprins, fără nici un alt cuvânt dintre toți și s'a dus desgustat acasă. Iată de ce n'a fost ales nici odată în parlament.

o primire la Ion I. C. Brătianu

Dar dacă avea atât de puțină „suprafață electorală” Valeriu Branisce se bucura în schimb, printre intelectualii ardeleni de un prestigiu imens. Era socotit fără discuție cea mai puternică personalitate dintre cărturari. Avea o cultură rară și un curaj al opiniei absolut excepțional. De altfel este cert că din tot ce a realizat „Consiliul Dirigent” opera dela resortul de instrucție și culte este cea mai umitoare.

Nu e de mirare deci că în totdeauna i se încredințau misiuni dificile.

Așa înainte de război partidul național se găsea la o mare răspântie. Trebuia luate urgent hotărâri grave. Dar astfel de hotărâri nu se luau fără consultarea celor dela București.

Ionel Brătianu era ținut la curent încă de pe atunci cu toată activitatea partidului.

Valeriu Branisce trece deci frontiera și vine la București. Dar mare îi fu mirarea când Ionel Brătianu îl primi cu politețe dar extrem de rezervat, rugându-l de altfel să treacă după amiază.

Intors pe la ora 4, Valeriu Branisce se întâlnește chiar în ușa fostului prim ministru (era acum în opoziție) cu un vechiu prieten și abia după o scurtă convorbire, între trei, pe scară, fu primit. Pe urmă convorbirea a fost dintre cele mai calde cu puțință.

Când peste câțiva ani, Valeriu Branisce, se întâlnește cu prietenul lui din nou, află și cauza razei matinale.

— Mam pomenit chemat la telefon de Ionel Brătianu :

„Vino căci trebuie să primesc vizita lui Valeriu Branisce. Nu-l cunosc ca figură și am să-i încredințez secrete mari de politică națională.

Te vei face că te întâlnești cu el pe scară și-mi vei confirma dacă e adevăratul Branisce, prietenul d-tale. Ungurii ne întind tot felul de curse”.

Nu știm dacă nu cumva după unire, fiind în partide politice deosebite au mai rămas prietenii apropiați, dar e cert că totdeauna Branisce vorbea cu stimă de Ionel Brătianu.

ajutor, dăruind Institutului nostru de istorie națională o considerabilă colecție de ziare și reviste, punându-ne în vedere spre publicare în „Anuarul” Institutului materialul istoric adunat de dânsul în cursul timpului.

Pentru a ilustra cugetarea lui profund patriotică, pururea gata a subordona intereselor generale orice veleități particulariste, fie-mi îngădui a improspăta un amănunt destul de concludent. Într-o consfătuire ținută în Martie 1922 la Cluj, când s'a pronunțat cu legitimitate revolta cuvântul: *fiat justitia, percat mundus*, Branisce a intervenit cu autoritatea-i zdrobitoare și a spus cu glas emoționant: „Doamne păzește, mai bine renunț la justiție decât să-mi pierd Țara Românească. Nu ne putem sustrage enormei responsabilități, ce revine în mod fatal generației actuale de a

adevarate

democratului

Voinic, puțin greoi chiar, cu ochelari negri meniți să mascheze oboseala ochilor, istovii de lecturi (în temnița ungurească nu-i așa ce putea face omul?) Valeriu Branisce era un tăcut și un singuratec. Mai ales un singuratec. A avea oroare de mulțime și de gălăgia electorală mai ales. De aceea a căzut în alegeri de câte ori a candidat. Mai avea și neșansa să fie socotit ca „ardelean” între bănățeni și bănățenii sunt foarte orgolioși. Un regionalism local de cele mai multe ori deplasat îi face să comită uneori mari greșeli. Deci Branisce dacă a intrat în atâtea rânduri în temnița ungurească, n'a putut fi nici odată ales în parlamentul dela Budapesta, cum n'a fost nici odată în acela dela București.

Și cum ar fi putut să intre când discursurile lui „electorale” erau destul de ciudate. Prietenii, care îl decisese să candideze, îl și siliseră să ia cuvântul la o „adunare”. Făcea parte dintr-un partid democrat de tot care nu-și precupea fâgăduelile. Înaintea lui un tovarăș de partid (acest ales) vorbise, pe scurt de tot, cam așa :

— No, fraților vedeți voi castelul grofului sus pe deal ?

— Vedem, răspundea hotărâți sătenii.

— Al vostru o să fie când vom fi la putere și întorcându-se la stânga: Vedeți pădurea mare de merge până în munte ?

— Vedem.

— O s'o împărțim ca tot românul să aibă pădurea lui.

— Trăiască, răspundea în cor țărăni.

Și așa mai departe, era împărțit tot ce se vedea cu ochii.

Valeriu Branisce, s'a urcat la tribună, obosit și plictisit. A început să spuie că trebuie să întărim această țară, să înființăm școli, să facem să meargă treburile și alte propuneri rezonabile poate, dar fără ecou în sânul adunării. La un moment dat tocmai făcea un examen al greșelilor înfăptuite de guvern când fu întrerupt de un fecior semet.

— No spune domnule, dumneata ne împărți pădurea mare dacă te alegem deputat ?

Valeriu Branisce a fixat asupra omului, ochelarii de scafandru, a zămbit amar și în tăcerea care se făcuse și mai a

P O E Z I E

ȘTEFANIA ZOTTOVICEANU

AMINTIREA

Spaima că sunt singură mă doare
Ca o spangă'n piept,
Gem făcut, să nu deștept
Spaimă și mai mare.

Lumea se'nvârtește toată
Ca o roată grea,
Cine oare ca pe-o moartă
M'a zvârlit din ea ?

Strâng în brațe spaima vie,
Poate adorm și mor,
Dar ce-aripă plumburie
Mă izbește'n zbor ?..

Lumea viața'n larg și-o poartă
Ca pe-o roată grea,
Numai eu, nu sunt nici moartă,
Nu sunt nici ea ea.

EMIL RIEGLER-DINU

MOARTEA IUBIRII

Never give all the heart for love
Would scarcely seem worth thinking of
To passionate women if it seemed
Certain and they never dreamed
hat it fades out from kiss to kiss
W. R. YEATS

Fugeau în lături brazii la vale, către schit
Dar m'a oprit poiana muiată în asfințit.
Priveam din culme 'n zare, Mi-erai doar tu în minte.
Intrezăream amurguri împinse înainte
De mâna celui veșnic. Din raze tubiciale
Cântau sus cheruvimii prin nouri. Pe ruine
De purpură în mijloc-sprâncene 'n arc, obrații
Roșiți—râdeai: gropițe îți dau puterea vrajii
Și mi-am plecat privirea și ochii i-am închis :
Zâmbiri ca fulgi 'n sânge mi se topeau. Din vis
M'au speriat mânuțe ce m'apăsau pe pleoape.
Când m'am întors pădurea via în svon de ape.
Un braț selipea în gura pădurii. Ca 'n alint
Purta pe mâini de cetini beteală de argint.
Dar când privii deaproape se năbușea 'n grămadă
De fire albe, Vârful mijeia doar, verde 'n mladă.
Sfârlează cu piciorul de trunchiu înfipt în moarte,
Ducea 'n coroană verde dor de rotiri deșarte.
În cetina chirecătă privirea mi-am opîrt :
O străvedeam sub arșiți, prin plouie, prin zăpadă,
Trăgându-și giulgiu subfire spre vârful supt, înegrit.
Acum părea că 'n față om tânăr, gârbovit,
Mă văd pe mine însu-mi în cărți. În presimțire
Mă vlăguiam ca brațul sub mreje de iubire.

Dar deodată vântul porni cu frunze 'n vaer
Și brațele de ramuri se răsuciră în aer
Și-mi arătară 'n zare, pe culmi de asfințit,
Pe umeri tari, coșciugul iubirii sfărâmate.
.... Cortegiul cernit
L'urmau și culmi și codrii pân 'am ajuns la schit.

SANDA MOFILA

MOMENT MEDIEVAL

Aceste oglinzi două
cu adâncuri absente și triste,
în unghiuri de-albastre cleștare
între cadre cu rame fixe
și-au întins gâturile ireale
și s'au sărutat în aer
ca două lebede argintat
între ceruri și-ape de-amestist.

În întuneric a lucit o spadă.
Persana pleoapă de femeie
a'nflorit din nou ;
din nou ferestre-au făsnit aici
spre-o primăvară proaspătă, cu rouă,
și mâna s'a deschis în stoi de porumbel.

Cavaler heraldic din burg în semicerc,
coboară dintre străzile roșii,
puzite de dominouri blazate,
descheie neagră mantie în noapte,
înima să-ți lumine drumul
ca o faclă printre stele.

Un sfânt cu ochi albi
trece extatic pe-un asin ;
pe urmele copitelor scăpărate
șipă și pierde floarea de in, --
dar umbra lui pe piatră face-o cruce
și infloreste ramul de măslin.

ARTUR ENĂȘESCU

SONET

O! tu a morții dulce voluptate,
Ce legi cu'n lanț de visuri și himere.
Nepreștita clipă de plăcere,
Cu veșnicia vieții sfărâmate.

Amor ! c'o fluturare de aripă,
Trezește 'n mine apriga furtună !
Pe fruntea mea fierbinte, o cunună,
De visuri și himere înfiripă !

Și-acum sătul de fericiri mărunte
Să mă cunun cu veșnica uitare,
Să trec într'un sărut, a vieții punte.

..Te-apropii, simț aprinsa ta suflare,
Cunună ta, m'atinge, blând, pe frunte,
Iar, sufletu-mi, se stinge'n aiurare.

INTRE ABSURD SI IMPOSIBIL

MIRCEA DAMIAN

Uite cum a fost :

Asistam la un film de cinematograf, în care juca o mare artistă. Nu știu, în legătură cu jocul artistei, sau cu subiectul piesei, sau așa, din bun senin, în minte mi veni întrebarea :

— Oare, n'as putea muri *UITAND* să respir ?!

Mă pufni râsul. Rădeam așa, prosteste, ca nebunul când se vede în cămașe nouă! Vecinul meu din stânga, care mă cunoștea, răsese și el ca să-mi facă plăcere. Și măntrebă apoi :

— Pentruce râzi, domnule ?!

În definitiv, puteam să-i întorc întrebarea, căci eu tot aveam pricină să râd, dar el n'avea niciuna. Rădea, fiindcă mă văzuse pe mine râzând! Totuș, ca să-l satisfac, îi mărturisii întrebarea ce-mi străfulgerase mîntea. El nu mai râdea. Și nici nu reflecta asupra întrebării. Se uita la mine într'un anumit chip, și mi-se păru c'ar avea poftă să-și schimbe locul! În cele din urmă, privindu-mă cu multă atențiune, se minună :

— Cum o să *uți* să respiri, domnule ?!

— Nu știu! Socot că nu poți să uți a'ți umfla plămâni, dar — vezi d-ta ? — mie îmi trec adesea prtu mîntea gânduri și întrebări absurde.

Sala se ilumină. Se făcuse pauză.

— D-tale nu-ți trec niciodată prin mîntea astfel de gânduri ?

— Cum o să-mi treacă prin mîntea gânduri *imposibile*, domnule ?!

Măncruntai și-l privii adînc în ochi :

— Să nu confundăm noțiunile: una e *absurd*, alta e *imposibil*. Nu fii prost, ce dracu !

— Domnule !...

Bag de seamă că nu suntem întîmi, în să nu-mi retrag cuvântul.

— Cum îndrăznești să mă faci prost, domnule ?!

Se revoltase !

Îl priviam mereu drept în luminile ochilor, și rădeam. El se frământa între brațele scaunului, fierbînd ca un samovar. Ce vreți, omul ține mult la demniitatea lui !

— Și mai râzi încă ?! — se sborși el, înclătînd pumnii.

— Râzi și d-ta ! — îi spun. Nu te împiedic !

Mă gîndeam c'ar fi tare frumos să ne luăm la bătae ! Prevedeam o bătaie cruntă. Și războarele încep, doar, dintr'un lucru de nimic ! Dar vecinul meu se mai potolise. Asta nu-mi plăcu. Îl pintenez :

— Ei bine, prietene, te-ai supărat ?!

— Cum să nu mă supăr dacă mă faci prost, domnule ?!

— Greșești, vecine. Puțină logică, ce dracu, suntem oameni în toată firea ! Eu n'am zis : *ești prost* ; ci : *nu fii prost*. E o nuanță, de care te rog să ții seama. Știi d-ta ce-i aceea nuanță ?

— Domnule !...

— Ascultă-mă, că n'am isprăvit. Trebuie să judecăm lucrurile cu capul. Auzi acolo, oameni cu pretenții, și... ce meserie ai d-ta ?... Dar nu în importă. Așa dar, eu nu m'am pronunțat în mod categoric — bagă bine de seamă ! — că ești prost, prin urmare n'ai avut pricină să te revolți. Da m'ai făcut însă nebun, și eu nu m'am revoltat, deși eram îndreptățit !

Vecinul meu se cruci :

— Eu ?! Te-am făcut eu nebun ?

— Firește !

— Când ?!

— Când ț-am împărțit pricina răs-

lui meu, d-ta ai *gîndit* că nu sunt în toate mințile !

— Păi să știi d-le, că nu ești în toate mințile ! — izbucni vecinul meu din stînga, și se mută pe scaunul al treilea.

Treabă e asta ?! Vrei să-i explici omului, și el...

Pauza luă sfîrșit.

— Bine i-ai făcut, domnule ! E prost ai dracului, pe onoarea mea ! — răsese vecinul din dreapta ghiontindu-mă și furînd cu coada ochiului pe vecinul din stînga care-l auzise. Nu-i răspunsei. Vecinul meu din dreapta, răsese în pumni și mă ghiontea. Răsese până la sfîrșitul filmului. Între acte, se uita la vecinul din stînga și scotea limba la dînsul. Avea o limbă mare și roșie !

Eu mă întrebam : *care e prost și care nebun din noi trei ?!* Și analizam faptele. Mă trecu prin mîntea o întrebare atît de idioată, încît nu m'am putut stăpîni să nu râd. Și-am răs ! Am răs tare, am răs prosteste, și dece întîrziem asupra întrebării, dece rădeam mai cu poftă. Era o distracție în felul ei, și mie îmi place să mă distrez adesea singur. Mă poate împiedica cineva ?! Spuneți dumneavoastră ! Vecinul meu din stînga, răsese și el, tot așa, prosteste. Dar el nu răsese unui gând sau unei amintiri, iar piesa era o dramă. În definitiv, sunt și drame în fața cărora poți să râzi. Dar nu ! El răsese ca să-mi facă mie plăcere. Treaba lui ! Vecinul din dreapta, răsese și el. Și fără a cere cineva părerea, hotărî că vecinul din stînga, e într'adevăr prost. Și răsese. Răsese oare de celălalt, sau prostia răsese dintr'însul ?!...

Degeaba ! n'am ajuns la o concluzie mulțumitoare. Cercai să mă gîndesc la altceva ; la orice. Dar întîmplarea cu vecinii, trebuia să aibă urmări.

Așadar, ascultați și socotiți bine !

În stradă, vecinul meu din stînga, se luă la ceartă cu vecinul meu din dreapta. Își traseră palme și se insultară unul pe altul și amîndoi pe mine ! Curioșii, se strînseseră în jurul lor. Eu însă, nu intervenii. Pentruce, adică ?! În polițist și pompierul de serviciu îi despărțiră. Era datoria lor ! Polițistul ținea în brațe pe vecinul meu din stînga, iar pompierul pe cel din dreapta. Amîndoi vecinii se sbârleau unul la celălalt ca doi cocosi. Era o scenă amuzantă. Deaceea, făceam și eu ca toată lumea : răsdeam !

Comisarul de serviciu, intervenii :

— Oamenii serioși sunteți dvs. ?! Vă bateți ca niște *proști* !

Eu mă gîndii atunci, că reprezentantul forței publice, putea să zică :

— Vă bateți ca niște *nebuni* !

Dar îi venise pe buze cuvîntul celălalt. Comisarul de poliție, era un om sever ! Și crezu că trebuie să-și facă datoria până la capăt. Drept care, puse dreapta în sold, se rezemă în sabie, și, crunt și fioros ca un gâde, mă apostrofă :

— D-ta ești *autorul moral* al acestui scandal !

Publicul, tăcut, îl privia cu admirație. Cîteva haïmanale o luară la sîmătoasă, și sergentul „hipi copia !” Iar cei doi vecini, se gîsiră deodată pe aceeaș baricadă, insultându-mă și amenințându-mă. Eu făceam. E mai prudent să faci în astfel de împrejurări ! Dar gîndii că d. comisar, e prost ! Și să vedeți dece ! Mai întai și mai întai, ceea ce se întîmplase în stradă, nu era un scandal, ci o simplă păruială. Al doilea: reprezentantul forței

și ordinei publice, se desfătase și el, în sală, ascultînd discuția dintre mine și vecinul meu din stînga. Scaunul „rezervat pentru poliție” era în fața mea, și pe el șezuse comisarul, care în tot timpul discuției, răsese în pumni.

Analizai încodată faptele. Așa sunt eu, analitic ! Vasăzică, aruncasem o piatră'n baltă, și doi nebuni se încăerau s'o scoată la țîrm. Un al treilea — comisarul — intervenise. Mă bucurai foarte, ajungînd la concluzia că dacă unul dintre noi e destept și cu mîntea întregă, apoi acela, de bună seamă, sunt eu ; iar ceilalți, sunt proști sau nebuni !

Această concluzie mă mulțumii, dar trebuia să nemulțumească pe altul, căci fără să-mi dau seama o rostisem cu voce tare, și un gură-cască m'auzi. S'apropie de mine grav și serios cum îi stă bine unui moralist, și bătîndu-mă pe umăr, începu să mă dascălească :

— Tinere, nu-i frumos ceea ce faci ! Ai provocat un scandal, care se va sfîrși în fața tribunalului.

Vezi ? Asta mă scoate pe mine din peni. Mă bate pe umăr, ca și când am fi vîndut măslina împreună !

Îl întreb :

— D-ta în ce calitate vorbești ? Că...

Aș fi vrut să mai adaug ceva (o necuviință mi se pare !) dar întîlnind privirea încruntată a comisarului, mă mulțumii să-i întorc spatele.

Se adunară în consiliu -- el (adică d-l gură-cască) și cu cei doi vecini, cari se împăcaseră.

După o scurtă discuție în care numele meu revenea adesea însoțit de aprecieri foarte puțin măgulitoare, hotărîră că eu sunt nebun, iar ei au mîntea întregă ! Și se despărțiră. Comisarul, sergentul de strală și pompierul de serviciu, plecară deasemeni. Rămăsei singur. Ușile cinematografului, fură închise. Portarul, îmi luă seama, ridică din umeri și îngănă :

— Săracu ! Nu-i în toate mințile !

Adică, tot eu ! Cu unanimitate !

Pornii spre casă, foarte nedumerit. Mă luai la ceartă cu proprietărcasa, care-mi seusesse în nenumărate rînduri că sunt „băiat cu mîntea și foarte inteligent”. Dar oricît ne certarăm, ea tot nu-mi spuse că mi-ar lipsi cumva vreo doagă. Atîta încăpătănare !...

Peste două săptămîni, primesc o citație : inculpat ! Nu știam pricina, și nu-mi bătui capu s'o aflu. În ziua sorocită, mă prezentai, fix la orele opt dimineața, la judecătoria urbană camera nr. 52, parter. Așa sta scris în citație și eu sunt un om foarte punctual.

Dădai busna în camera cu pricina, uitînd să bat în ușă. Într'un ungher, lângă dulapul cu arhiva, grefierul se săruta cu dactilografa ! Dar eu, ca orice om bine crescut, mă făcui că nu-i văd, și mă uitai la ceas.

Zic :

— Credeam c'am întîrziat !

Grefierul se desmetici și căută un dosar, iar dactilografa își da toate silințele să roșească ; dar nu izbuti !

— Domnule gref...

— Așteaptă să te strige ! — zise el înfuriat, și-mi arătă ușa.

— Dar în citație scrie : orele 8. Și a cumă este...

Grefierul mă privi diagonal și-mi trînti ușa în nas. Mă hotărîi s'ăștept.

Printre lumea adunată, zării pe cei doi

BISERICUȚA ÎN CEATĂ

ANDRÉ SALMON

Oh! ce chin îmi întovărășea umbra inconștient de voioasă. Eram sărac. Atât de sărac! buzunărașul gol și capul suprapopulat; sărac, sărac că nu scrii nimic, poet neobosit.

Mi-aduc aminte, mi-aduc aminte. O seară, mijlocul lui Noembrie. Deabia ora cinci. Noapte totală. O seară cu ceață patiziană.

Ploaie. Oh! cumpărați ploaia prefăcută care nu cruță nimic. Mi-era frică. Fără rușine, cui nu i-ar fi fost frică atunci. Mă urmărea. Da, mă urmărea. Cine? D-oă femeie, una tânără și una bătrână. Una care râdea, alta care plângea. Care plângea?

Bătrâna își ascundea ochii sub părul cenușiu, ud de ploaie; sub manta adipoasă o frumoasă pasăre a paradisului; aer, roșu și albastru de-azur, culori pe cari le iubesc mai mult pe lume. Câte odată bătrâna își ridică zdreanța și-atură. Colibri făcea: „Cri, tri, tri!” jo-păind.

Bătrâna se îndârjea: „Domnule, bunul Dumnezeu să-ți răsplătească; domnule, o pasăre frumoasă, cumpărați-mi-o, o pasăre frumoasă, un frumos colibri, e roșu, albastru și auriu (culorilepe cari le iubesc), o pasăre a paradisului, o pasăre din Insule, o frumoasă pasăre roșie a insulelor de aur, a paradisului albastru E. domnescită, nu poate sbura, nu poate sbura domnule. Trei franci și cinci zeci, dați mi-i bucuros, nu vă veți ruina.

Cu cealaltă fu și mai rău. Era blondă, cu părul așa de ușor că ei părea în ceață, pătruns uneori de un val de lumină victorioasă; ea bocea: „Cum nu-ți mai aduci aminte?”

Aminteste-ți, scumpul meu, de mica noastră șesime. Și drobia pe care o iubeai atât. A murit, oh! fără voia mea, am îngrișit-o atât cât am putut. Aminteste-ți, Oh! că ești de ingrat. Cum ai putut deveni așa de nepăsător. Întoarce-te, scumpul meu, eu nu m'am schimbat!”

Cu aceste cuvinte puse vârf spăimeii

mele. Vrusei să o împing și împingeam pe bătrână. Eram singur, singur în ceață, în abisul nopții în rătăciră mea.

Atunci începui să alerg, să alerg, să alerg! Și multă vreme, multă vreme, anzii cele două suflete spânzurate în sufletul meu, dar îmi păru că cea mai tânără e aceea care striga acum. „Frumoasa mea pasăre, cumpărați mi-o, e domnescită, nu poate sbura. Și bătrâna bocea: „Cum nu poți să-ți mai aduci aminte! Ingrat! Trei franci cinci cei trei franci cincizeci, nu veți muri!”

Întrai repede într-o biserică ca să scap de nebunie, de mine însumi și de furiile ce mă învenimau.

Pe drum, doi călători englezi, cu același gest legănat, isbiră în tălpile tari ale ghetelor identice, pipele lor scurte, pentru a le goli dintr'odată. Vizitasedăm sinagogele de pe Rhin, se descolțaseră cu supanere în pragul pagodelor din India și oaspeți avertizați, știuseră să se prezinte convenabil în diferite temple unde același mister prezida religii contradictorii. Cu o recă și reală curtoazie ei vizitară pe Allah, pe Buddha, pe Brahma, pe Isus și Iclava, cu condiția expresă sub care preoții lor au consimțit, să nu tragă de loc, în curiozitatea lor, un profit exagerat.

Binefăcători ai unei parohii din Londra ei calculară exact ceace e dat zeilor.

Un prost bătrân trecu. Neputincios, rănit, îmbrăcat într-o sutană veche, lucind în dreptul genunchilor, roasă de rugăciuni, ca buzele unui bătrân, buzele sale palide și sfâșiate. Călătorii îl priviră cu respect și cu dispreț, fiindcă deși auzise bine că religiosul e un sfânt, ei stăteau pe cucernicul Robinson, păstorul dela Saint-Luck-Chapell, care cu toate că se hrănea din binefacerile lor, era mult mai bine îmbrăcat.

În casa Dumnezeului strămoșilor mei, nu găsi nici-o consolare, căci îngrozitoarea ceață mă urmări și-acolo și pentru că acolo mă închinai celei mai nefaste beții. O femeie se ridică, ea un chip zu-

gravit cu arta unui fabricant de idoli, dintr'o îngrămădire de blănuri, ce rădiau o căldură dulce; el dojenea cu asprime pe paraciserul adâncit.

— Nu, de o mie de ori nu, nu voi mai călea aici, nici în vremea din murdarele voastre prăvălii. M'ajă furat. E nedemn. Ați înșelat o femeie sărmană, care vă era credincioasă și care singură a venit la voi. Ah! e păcat, e păcat!..

— Dumnezeul meu! doamnă, bălbăi alebardierul.

— Dumnezeul vostru. Ah! să vorbim. Țineți, puteți să vă păstrați medalia.

Și mâna înmănușată se deschise, lăsând în aghasmător un mic obiect strălucitor, o medalie cu imaginea Sf. Fecioare, foarte bogată în pietre prețioase. Atunci mi se păru că din fundul aghiasmătarului se ridică un pește mare, avid, albastru, roșu și auriu ca un colibri și care înghiți bijuteria. Totul dispăru apoi, într'o clipă prețioasa medalie și peștele mare, în veci vecilor în fund, în fundul necunoscut al aghiasmătarului.

Foarte grațios, femeia veni spre mine surâzând și-mi zise:

— Mulțumesc, vă așteptam, dar luați-mă vă rog, e înăbușitor aici, Dați-mi brațul.

Umilit paraciserul bălbăi.

— Iertare, nu e vina noastră. Facem tot ceace putem.

Înțelesei imediat că ea se numea Aurora de... și că în ea sălășluia misterul întregii mele existențe. Într'adevăr, n'am voit să procur scriitorilor motive pitorești, ca peștele mare ridicându-se din fundul aghiasmătarului.

Înainte de toate aceasta aș voi să fie înțeleasă, dar se poate ști și trăi totul dintr'odată?

În tină adolescenții se'njunghiau:

— Trăiască Dumnezeu! strigau acei cu bonete albastre.

— Jos sfânta Fecioară! ripostau alții cu coifuri verzi.

Trad. de N. FURCA

vecini ai mei, pe comisarul de poliție și pe d. gură-cască.

— Ia te uită, cunoștințe vechi! — zic. Da' ce daraveți v'aduc pa'cei, domnitor?

D. gură-cască se uită la mine cași cum nu m'ar fi văzut; vecinul din dreapta, scoase limba; comisarul de poliție, îmbrăcat în mare ținută, mă sfidă, umflând gura și isbind sabia de podele; iar vecinul din stânga, se înfipse în fața mea, și amenințându-mă cu arătătorul dreptei, glăsui:

— Las'că te'nvăț eu minte s'atragi oamenii în discuțiuni imposibile, și să-i încaeri!

Îmi vorbea în „litere cursive!” Cealaltă, încuviințară.

Eu numai acum pricepui rostul citației. Mă pornii pe răs. Apoi, stăpânindu-mă, m'apropiai de vecinul din dreapta, și îl întreb:

— Adică, de ce suntem citați tocmai la camera nr. 52? Și-i dau un pumn peste burță, așa, în glumă. El se'ncovrigă, mă privește cu spaimă și răspunde:

— Fiindcă aici e „secția penală!”

— Foarte bine! — încuviințez eu. Dar ia gândește-te d-ta: nu putea să fie a-

ceastă „secție penală” într'o cameră ce poartă alt număr? Bunăoară la nr. 50! Sau la nr. 35! Pentruce să nu fie la nr. 35? Tu gândește-te d-ta!

Vecinul meu din dreapta, măsură o cruce cât toate zilele, își scuipă în sân și se dă în spatele comisarului de poliție, care sta tapăn ca un recrut în uniformă de paradă!

Furam strigați în sala de ședințe.

Judecătorul, mă 'ntrebă să-i povestesc cum s'au petrecut faptele.

— Ce fapte, d-le judecător?! Fapte n'au fost, au fost numai vorbe, a fost o scurtă discuțiune între mine și vecinul meu din stânga...

Judecătorul, mă 'ntrepușe:

— Ce vecin, domnule?!

Îl arăt pe vecinul meu din stânga, și mă pornesc pe răs.

Mă 'ntreabă omul legilor:

— Pentruce răzi, domnule?

— Nu știu, domnule judecător. Dv. nu vă vine să râdeți uneori, așa, fără pricină?!

Judecătorul își perdu răbdarea:

— D-le, te fac atent să fii cuvincios.

Dar eu continua:

— ...răzi așa fără pricină, răzi ascultând hohotul râsului tău, răzi de râsul tău! Și deodată încetezi brusc. Și se face tăcere în jurul tău, se face tăcere'n tine. Dar îți trece un gând absurd prin minte. Bunăoară: „pentruce camera asta să nu poarte alt număr decât 52? De pildă: 50! Sau: 35! Și răzi iarăși, răzi...”

— Aprod, dă'l afară!

Adversarii mei, răsuflară ușurați.

Mă trezii pe coridor. Întreb pe aprod, ajucându-l de mână:

— Ascultă, prietene, n'ai putea să-mi spui pentruce camera asta poartă nr. 52?!

Omul se uită la mine, se uită la tâblija de metal ce purta numărul, apoi își dădu cu părerea:

— Ar trebui să mergi acasă, domnule,

și să te culci. Ai prins luleaua neamțului pe inima goală!

El mă credea beat!

Nu știu ce s'o fi făcut cu procesul. Altă citație n'am mai primit. Dar știu că nici acum nu sunt lămurit asupra următoareii întrebări:

— Dintre noi trei: vecinul meu din stânga, eu, și vecinul meu din dreapta, — care e prost și care nebun?!

COMENTARIU LA „DON QUIJOTE“⁽¹⁾

MIGUEL DE UNAMUNO

Nimic nu știm despre nașterea lui Don Quijote, nimic despre copilăria și despre tinerețea sa, nici cum se va fi format sufletul Cavalerului Credinței, al aceluia care ne face înțelegi prin nebunia sa: nimic nu știm despre părinții săi, despre neamul și obârșia sa, nici cum se va fi trezit prinzând rădăcini în spirital sau vedenia liniștitei câmpii din Mancia, unde obișnuia să vâneze: nimic nu știm de efectul pe care îl va fi produs în sufletul său contemplarea lanurilor de grâu împăstritate de maci și de garoafe: nimic nu știm de anii tineretii sale.

S'a pierdut orice amintire despre originea sa, despre nașterea sa, despre copilăria și tinerețea sa: nu ne-a păstrat-o nici tradiția orală, nici mărturia scrisă, și dacă va fi existat vreuna, ea s'a pierdut sau zace necunoscută în pulberca seculară.

Nu știm dacă a dat sau nu proba despre sufletul său întreprinzător și eroic încă de fraged copil, ca acei sfinți din naștere care, de prunci, nu sug păta Vinerii și în zilele de post, ca să se mortifice și ca să dea exemplu.

Hidalgul ni se prezintă când era de vreo cincizeci de ani, într-un timp din Mancia, unde își ducea viața în mizerie, consumându-și „trei sferturi din cenă”, ca să mănânce „fiertură de bou mai degrabă decât de vițel, tocătura mai în fiecare seară, omletă Sâmbătă, linte Vinerii, adăugând și câțiva pai de porumbel Duminică, și consumând restul pentru a se împodobi în zilele de sărbătoare cu o manta de lână mai bună, cu nădragi și pantofi de catifea, iar în celelalte zile ale săptămânii... cu postar subțire și cu lână proastă.”⁽²⁾

Pentru o mâncare frugală risipea trei sferturi din venitură, iar pe înbrăcămintea modestă, celălalt sfert. Era prin urmare un hidalg sărac, dar dintre cei care țin lanțurile la rastel.

Pe sărăcie se întemeiază cea mai mare parte a vieții hidalgului nostru, după cum din sărăcie țâșnește isvorul virtuților și virtuților sale. Pământul care îl hrănea pe Don Quijote e un pământ sărac, atât de pustiu de pulhoale seculare, încât oriunde, la suprafață, apar urmele viscerelor sale granitice. Această sărăcie a pământului l-a făcut pe locuitorii vagonzi, căci trebuiau ori să se ducă a-și căuta pâinea în pământuri depărtate, ori să meargă a păzi oile de pe urma căroră trăiau, din pășune, în pășune. Hidalgo nostru trebuie să fi privit astfel, an cu an, trecând păstorii cu turmele lor, rătăcind fără un adăpost fix, sub ocrotirea lui Dumnezeu: și, poate, privindu-i, uneori i se părea că vedea ținuturi noi și că cutreera lumea.

Era sărac, „tare de constituție slab, uscat la față, se scula de dimineață și iubea cu patimă căndtoarea”. De unde se deduce că era de temperament coleric, caracterele colericilor fiind căldura și slăbiciunea. Iar cine va citi tratatul intitulat „Examen de ingenios, para las ciencias” pe care contemporanul său doctorul Juan Huarte l-a compus dedicându-l M. S. Regelui Filip al II-lea, va vedea cât de bine se potrivește lui Don Quijote ceea ce spune ingeniosul fiziician despre temperamentele calde și uscate. De același temperament era și Ignatiu de Loyola, acel cavaler al lui Cristos, despre care Părintele Pietro de Rivadeneira, istoricul său, scrie la cap. V al căr-

ții a V-a despre el, că era foarte cald de felul său și foarte iute la mână, deși își învingea în cele din urmă mâna, rămânând „cu vigoarea și cu iuteala care sunt în obiceiul acesteia și de care se folosea pentru îndeplinirea lucrurilor de care se ocupa”. Și e natural ca Loyola să fi fost de același temperament ca și Don Quijote de vreme ce trebuia să fie căpitan al unei miliții, iar arta sa, arta militară. Și până în cele mai neînsemnate amănunte se prezicea ce ar fi putut ajunge, căci la cap. XVIII al cărții a IV-a, citatul Părinte, istoric al său, ne informează, că avea fruntea largă și lipsită de crețuri și un craniu pleșuv de înfașurare foarte venerabilă. Ceea ce corespunde cu cel de al patrulea semn pe care îl indică Doctorul Huarte, pentru a cu noaște cine are geniu militar: „să ai capul pleșuv”, și „judecata îți va fi limpede” zice el, adăugând: „Pentru că această diferență de imaginativitate rezidă, ca toate celelalte, în partea dinainte a capului: prea multa căldură arde pielea capului și închide porii prin care trebuie să treacă perii; în afară de aceasta, materia cu care se generează, spun medicii că sunt excrementele pe care le face creierul în timpul nutriției sale, iar cu focul cel mare care e acolo, toate rămân consumate și arse; așa se face că lipsește materia cu care se poate genera”. De aici deduc, deși istoricul atât de punctual al lui Don Quijote nu ne-o spune, că nobilul hidalg trebuie să fi avut fruntea tot mare, spațioasă și fără crețuri, și trebuie să fi fost și pleșuv.

Era Don Quijote pasionat de vânatoare, în exercitarea căreia se învăța sirențele și înșelăciunile războiului: și astfel, printr-o iepuri și prepelițe el străbătea hotarele pământului său și trebuie să le fi străbătut liber și solitar, sub limpiditatea fără pată a soarelui mancez.

Era sărac și leneș; lenevea cea mai mare parte a anului. Și nu e pe lume nimic mai ingenios decât sărăcia și lenea.

Lenea și un amor nenorocit îl constrânsă să se îndemne la cititul cărții lor cavaleresti „cu atâta pasiune și plăcere, încât uită aproape cu totul exercițiul vânătoarei și chiar administrarea moșiei sale și se lipsi chiar nu de puțin stăruință de pământ ca să își câmpere cărți cavaleresti” și aceasta, fiindcă omul nu trăiește numai cu pâine. Își hrăni inima cu faptele și vitejiile acelor valoroși cavaleri care, nelegăți de viața trecătoare, aspiră la gloria care rămâne. Dorul de glorie fu imboldul său de acțiune.

„Și astfel, din pricina somnului prea puțin și din prea multă citanie, i se uscă creierul în așa fel încât ajunge să-și piardă judecata”. Cât despre faptul de a i se fi uscat creierul, Doctorul Huarte, de care am mai vorbit, ne spune în cap. I al operei sale, că intelectul cere: „ca creierul să fie uscat și compus din părți subtile și delicate” iar intrucât privește pierderea judecății, ne vorbește de Democrit din Abdera „care, îmbătrânind, ajunse la afâta putere de intelect încât își pierdu imaginativitatea, pentru care motiv începu să spună maxime și să dicteze sentenții atât de ne la locul lor, încât toată cetatea Abderei îl socoti nebun”; dar Ipcrată mergând să-l vadă și să-l îngrijească, răspunse că „era omul cel mai cuminte din lume, și că erau

nebuni și zăpăciți cei care îl indemnaseră să meargă a-l vizita”. Și fu norocul lui Democrit, adăugă doctorul Huarte, că toată convorbirea lui cu Ipcrată „nu s'a bazat în acel scurt timp decât pe rațiune și nu pe imaginativitate, unde era bubă”. Tot așa în viața lui Don Quijote se observă că atunci când rațional, toți îl socoteau drept om foarte cuminte și dotat cu cumpăt, dar când da liber frâu imaginației, unde era bubă, se minunau toți de nebunia lui, nebunie în adevăr minunată.

„Ajunse să-și piardă judecata”. Pentru binele nostru și-o pierdu; pentru a ne lăsa pildă eternă de generozitate spirituală. Dacă ar fi avut judecată ar fi fost atât de eroic? Pe altarul poporului său, el făcu cel mai mare sacrificiu, acela al judecății sale. I se umplu fantazia de extravaganțe frumoase și crezu că adevărul e numai ce e frumusețe. Crezu cu credință vie, cu credință născătoare de opere, de vreme ce hotărî să pună în faptă ceea ce îl arată nebunia sa; și nu mai crezând, făcu să fie adevăr. „Astfel, pierzându-și cu totul judecata, îi veni în minte ideea cea mai ciudată pe care a avut-o vreodată un nebul pe lume. I se pără potrivit și necesar, atât pentru exaltarea propriei sale onori cât și pentru a-și sluji țara, să se transforme în cavaler rătăcitor, să plece în lume cu armele și cu calul său în căutare de aventuri și să facă tot ceea ce credea că făceau cavalerii rătăcitori, reparând ori ce fel de nedreptăți și expunându-se la tot felul de riscuri și primejdii”.

Sărmanul și închipuitul hidalg nu căuta profitul trecător, nici comoditatea trupului, ci numele și faima eternă, suprapunându-și astfel numele său lui însuși.

Se supuse propriei lui idei, lui Don Quijote cel etern, memoriei ce avea să rămână după el. „Cine își pierde sufletul și-l va câștiga” a zis Isus; ceea ce vrea să spună că își va redobândi sufletul pierdut, nu altceva. Își pierdu atunci Alonso Quijano judecata, pentru a redobândi în Don Quijote o judecată glorioasă.

„Se închipuia bietul om, de pe atunci încoronat, cel puțin ca împărat al Trezizondei, prin meritul brațului său valoros, și se grăbi a-și pune în aplicare planurile sale”. Nu fu numai un contemplativ, căci trecu dela vis la acțiune puse în faptă ceea ce visase. „Și primul lucru pe care îl făcu, fu să-și curețe câteva arme care fuseseră ale străbunilor săi”, căci mergea să lupte într-o lume pentru el necunoscută, cu arme moștenite care „de multe secole zăceau uitate într-o piniță”.

Se duse apoi să „își vadă mărtoaga” și exaltând-o cu ochii credinței îi dete numele de Ronzinante.

După aceea își căută o domniță de care să se îndrăgostească. Și în chipul Aldonzei Lorenzo, „dăndă țărancă cu înfățișare plăcută, de care într-o vreme fusese îndrăgostit, fără ca ea să știe nici să fi bănuțit vreodată”, încarnă Gloria, și o numi Dulceinea din Toboso.

Trad. de Al. B.

⁽¹⁾ Fragmente din primul capitol al cărții lui Unamuno despre don Quijote.

⁽²⁾ Pasajile subliniate sunt citate din cartea lui Cervantes asupra „lui” Don Quijote.

critica literara

DIPLOMATUL, TĂBĂCARUL ȘI ACTRIȚA

roman de C. ARDELEANU

Romanul d-lui C. Ardeleanu pe lângă a doua ediție, ca orice operă ce interesează și câștigă, reeditează încă aprecieri și discuții. Desfăcând bandiera, trecem peste recomandăția „Singurul roman realist din paginile cărui se desprinde viața oamenilor din toate (?) straturile sociale” pe care nu o credem exactă decât numai în cece privește defectul de librărie, de oarece romanul nu evidențiază decât un singur strat social, acela de periferie bucuresteană în care chiar când alunecă un individ din alt strat nu prea face o notă discordantă, viața economică, reală, silindu-l la adaptare. De altfel acest lucru se vede și din romanul însuși. Trecând apoi și peste titlu pe care aceeași mecanică de zugrăviri sociale l-a montat în felul acesta: „Diplomatul, tăbăcarul și actrița” (de ce nu și „Cismarul”) dăm dintr’odată pe o ușă pe care autorul a știut să o deschidă direct, în viața grozavă, hântuită de miasme, meschină în formă, tragică și deci morală în profunzimi, a periferiei. Viața mahalalei într’adevăr conține elemente literaturizante și pozitive și negative. Până acum mai mult cele negative au fost exploatate. Meritul d-lui C. Ardeleanu aici revine: pe lângă zugrăvirea exactă, reală, a vieții de *extremă* mahala pe care o cunoaștem mai puțin, d-sa plămădește acest roman pe elementele pozitive ale acestei vieți.

Ceeace autorul evoacă de tot nou pentru literatura noastră este viața, notată în ansamblu, a tăbăcarilor, căci când e vorba de tipuri d. C. Ardeleanu le schitează în linii vii e adevărat dar epizodice. Gheorghe tăbăcarul nu trăește intens decât un singur moment atunci când revoltat cere plata patronului care-i batjocorește prietenul, „Consulul”.

Poate d. Ardeleanu n’a făcut asta silit de economia romanului, poate că a vrut să sublinieze pe celalt tăbăcar, patronul director Andrei Grigore. Romanul evidențiază în acesta tipul parvenitului, tăbăcarul din el prea puțin.

Autorul se îngrijește cu sârguință de eroiul romanului până la sfârșit. Nici un

personaj nu e adus pe primul plan târziu sau de prisos. Totul se mișcă după un plan unitar cari nu jenează viața romanului ci o întregeste. Mezzano, vioristul italian cari parcă e eclipsat la un moment de dramatismul întâmplărilor, revine în „Epilog” nesilit și satisfăcător. Acete puține lucruri spuse până aci privec motivele formale și mecanica romanului. Ceeace însă ne interesează mai mult e însă sufletul său. Viața întreagă a romanului apare ca o contorziune cu sforțări dureroase a unei flori ținute într’o pivniță becnică, după soare. E atâta dor de fericire, de mai bine, în această carte, cu cât atmosfera e mai îmbăcsută și mai murdară. Contrastiul acesta impresionează adânc. Refugiul în iluzie apare terapeutic:

„Nevasta consulului era o femeie foarte cumsecade. Din cauza mizeriei însă, se abrutizase astfel încât aproape uita dacă trăește astfel viața sau visul anilor de altă dată.

Rareori, duminicile sau și mai rare ori, în zilele de sărbătoare, când pleca la plimbare sau eșia numai până la poartă se îmbrăca într’o rochie de mătase neagră. — singura pe care o avea, — se pieptăna frumos, — încrețindu-și părul, — se pudra și îngrijită să nu-și murdărească pantofii de lac, care începuseră a se crăpa pe la vârfuri, cu ochii împăceniți de ceața trecutului, trăia clipele, ce nu le putea uita, ale unei lumini dispărute”.

Sunt așa de bine redată scenele unde fiecare se lupta cu realitatea cu ochii țintă la visul lui încât deshiocând miezul sufletesc din coaja realistă, aspră câte odată prea aspră încât aproape supără (nu tot ce e în viață are dreptul să intre în literatură) îi urmezi linia cu pasiune. Cartea e străbătută de un fior o-

menesc și de o concepție de optimism realist, robust, care depășește tragicul episodic și înpacă. Povestea Agatei, floarea de seră aruncată și silită să-și continue viața pe bălegarul mahalalei care sfârșește prin a înțelege realitatea cu trupul mânjit de bălegarul în care viețuia, dar cu sufletul încă feciornic, resemnează și întărește:

— „Vrei să-ți fiu nevastă?... ”

Abia sfârși cuvântul și Agata căzu pe umărul cismarului ca o haină grea din tr’un cuer...

A (?) plâns și unul și altul, au răs, s’au bucurat și grăbiți, ca și cum viața ar fi stat într’o clipită și-au făcut planuri de viitor, până târziu, când i-a găsit madam Sălceanu sărutându-se....

— Agato!... Domnule Gangu!...

— Măine ne mutăm! Mamă... măine. Alexandru mă iubește.

Și ochii fetii se luminau în apa lacrimilor”.

Acest „măine ne mutăm” ia contur de simbol.

Svârcolirile sufletești curate ale lui Gangu, părerile amare ale Consulului despre viață și artă, atitudinea simplă vulgară dar dreaptă a tăbăcarilor, toate isvorăse din suflete nealterate în adâncuri cu toate că realitatea formală care se mișcă e alterată cu voie sau fără voie prin scene tari prejuite pentru efect de contrast. Citând scena neverosimilă unde Andrei Grigore dă foc cu chibritul dela țigare, unei căruțe cu fân a unui țăran, linia brucată a sufletului Agatei atunci când se dă în câmpul cu stărvul alături, ne-a plăcut cartea d-lui C. Ardeleanu pentru că se sprijină pe o idee tare și e străbătută veritabil de un suflu omenesc.

CONST. PACLE

PUBLICIST

Iată un domeniu într’adevăr delicat și mericos. Publicistică e — fără indoială — meseria cea mai atractivă și cea mai ușoară.

Atractivă prin aceea că ne face stimat, admirați și iubiți în fața contemporanilor, noștri: ne creiază cercuri de admiratori, devotați, închinători, discipoli: ne câștigă titlul de „maestrul X”, grațiile aristocratelor obosite, urmele de tinerețe ale cocoanelor fanate și fardate până peste ochi, rezerva de ciorap a acelorași odată cu favoarea soților lor — factori politici: ofăturilor și visurile tinerelor proletare debutante în ale vieții. Adăogați la aceasta ușurința de necrezut cu care asemenea titlu se poate obține: câteva rânduri, pe care le poți numi proză, versuri, poemă, schiță sau oricum altfel, semnate la o ilustră foare personală, din care au apărut, într’un an, două numere, sunt suficiente pentru ca să-ți împodobesti numele (adesea — tradus, augmentat sau transformat)

cu sonoritatea pretentioasă a titlului de „publicist, scriitor sau autor”.

Și ușurința întrece orice așteptări când ne dăm seama că aceeași câteva rânduri nu-i nevoie să aibă, nici înțeles, nici noimă, nici sens, nici un Dumnezeu, nici o formă...

De-aici — natural — frecvența titlului de „publicist”, numărul mare al acestora ce și-l revendică.

De data asta — o recunosc — se poate face foarte puțin: dacă părinții și profesorii ar administra bine pe copiii cari își dau astfel de aere. — Lucrul s’ar simplifica.

Desigur că nu de tot. Faptul de a nu avea o societate care să grupeze pe toți scriitorii — e o primă greutate. A doua — o confuzie ce se face între gazetăria cotidiană și literatură.

Și totuși s’ar putea lua unele măsuri. Se gândește S. S. R., la aceasta ?

PAUL I. PAPADOPOL

in străinătate

MIGUEL DE UNAMUNO

Nu e mult decând ziarele din toată Europa anunțau că scriitorul spaniol Miguel de Unamuno, rector al Universității din Salamanca, socotit primejdios de regimul politic al țării sale, a fost exilat pe o insulă îndepărtată de continent.

Spania e, fără îndoială, țara în care aventurile cele mai extravagante nu isbutesc, cel puțin dela distanța dela care le apreciem, să îmbrace înfățișări tragice. Revoluțiile par a se stărni în cuprinsul ei, ca vârtejurile de pulbere pe bărgane, la cea dintâi bătaie a vântului, ca să reîntre în ordine cu aceeași neprevăzută repeziune, mai înainte de a provoca dezastre. Oamenii sunt iuți și ca și ei evenimentele se aprind și se potolesc cu rapiditatea focurilor de artificiu. Nu e de gândit deci că un exil politic ca acesta, fie chiar al rectorului dela Salamanca, e o tragedie asemenea ostracizării lui Aristide sau paharului de cucută al lui Socrate. Dar aventura, poate banală în sine, n'a rămas fără ecou; și în vreme ce regatul de glorioase tradiții al lui Alfons al XIII-lea, își pierdea vremele un cetățean de valoare și poate nevinovat, literatura spaniolă câștiga în Europa faima unui nume nou, pe care vicisitudinile politice ale patriei sale nu vor isbuti să-l mai suprimo.

Cine e, în definitiv, acest profesor și scriitor, a cărui personalitate a găsit mijlocul să-și jignească până într'ată contemporanii, încât aceștia să-i dorească să-i ordone dispariția? Care e vina lui înaintea semenilor săi mâniați? Un scriitor italian, care îi e și traducător în italianeste, îl definește cu un singur cuvânt: Unamuno e un om-gaz. Teoria

acestui scriitor e simplă și nu lipsită de justete, chiar pentru alte țări decât Spania. El spune anume că oamenii ca și corpurile se împart în trei categorii: solizi, lichizi și gazoși. Sunt solizi cei ce alcătuiesc pătura cea mai inferioară a umanității, cei care întodeauna au picioarele bine prăpădite pe pământ și care nu pot avea grija unei deslăsurări neprevăzute de acest suport. Sunt lichizi cei adaptabili, cei în stare să ia imediat forma vasului în care se găesc. Și sunt în sfârșit, oameni-gaz, cei cu desăvârșire inadaptabili, și care odată ajunși la un grad de suficiență dilatare și subtilitate, se suprapun celorlalți, determinându-și singuri regiunea și altitudinea ce li se cuvin. În Spania, ca și la noi, cititorii par a fi corpuri solide; iar criticul lui Unamuno ne asigură că scriitorii și în genere intelectualii se mulțumesc cu starea „lichidă”. E de mirare deci, dacă în asemenea condiții, spiritul dilatat și subtil al ostracizatuului dela Salamanca a trebuit să sufere rigorile propriei lui esențe?

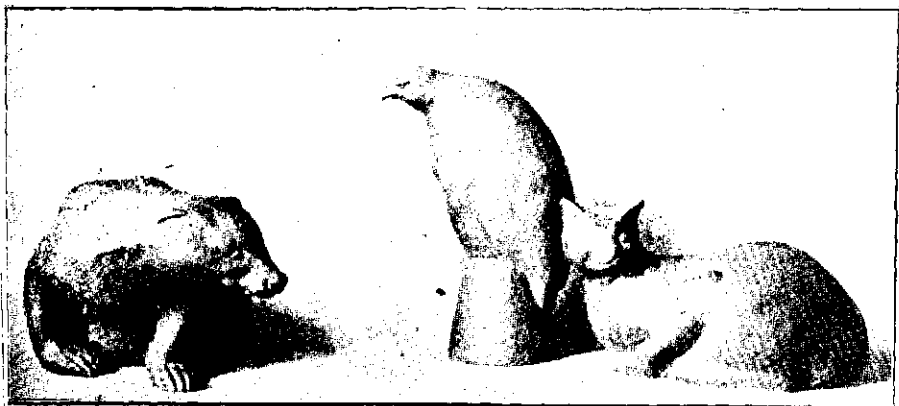
Unamuno e, din punctul de vedere al ideilor lui, omul cel mai bizar cu putință. E un rector de Universitate și un filolog, deprins să cugete mai mult în poezie. E un filosof fără sistem, persiflând filosofia și clădind castelul cugetării sale pe „sentimentul tragic al vieții”. E un om politic fără partid, luptând izolat împotriva tuturor și inspirându-și de cele mai multe ori prin ideile sale chiar pe adversari. Și pe deasupra e un Basc încăpățânat, cu instincte autoritare și tiranice, coborât din Pirineii prăpăstioși și aspri, unde fiecare semer-

al său e stăpân și rege peste câte o turmă de oi. Astfel de oameni sunt întodeauna odioși și ei trebuiesc, în orice țară, exilați cât mai departe cu putință.

În Spania însă, a mai trăit cândva un om intrupând perfect tipul acesta de om-gaz, cum a fost definit Unamuno. E eroul fără pată și reproș, gentilom și filosof în vremea lui, tot atât de puțin înțeles de semenii săi ca și scriitorul nostru, — Don Quijote din Mancia. Unamuno e comentatorul și apologetul genial al vieții marelui hidalg. Cartea lui cu acest subiect e un rezumat și o definiție a întregii lui gândiri. El însuși s'a apreciat undeva, în termeni care nu sunt numai o încrezută laudă de sine: „Don Quijote și Sancho s'au născut pentru ca Cervantes să le povestească istoria, iar eu să le-o explic și să le-o comentez”. Dar opera aceasta împrimută o adevărată adâncime filosofică atunci când în paginile ei scriitorul ajunge a da, mai mult decât un comentariu, o confesiune. Personalitatea lui se identifică atunci cu a eroului și isbuteste a se ridica la valoarea universală pe care i-o invidiază și i-o impută azi contemporanii. Nu e de mirare deci dacă judecata socială care l'a urmărit odinioară pe generosul cavalier din Mancia, îl persecută azi și pe discipolul și apologetul său cel mai strălucit. E o probă că înțelepciunea populară ca și înțelepciunea guvernelor sunt eterne și incorruptibile: Ele pot isbi și peste secole cu aceeași justete și infailibilitate.

AL. BUSUIOCEANU

VIITOAREA EXPOZIȚIE FRANCEZA LA BUCUREȘTI LA SALONUL OFICIAL

PAVIE : Tovarășii

RENÉ LALIQUE : Vas „Bacchan tes”

T e a t r u

cronica dramatică

TEATRUL REGINA MARIA

OMUL CARE A VAZUT MOARTEA

Comedie în 3 acte de Victor Eftimiu.

Într-un articol de acum patru ani arătând cu indignare că autorii noștri nu știu să observe lumea dela noi și să creeze tipuri „reale” d. Victor Eftimiu apostrofa pe autorul „Ciutei” în modul acesta: „Unde a văzut, la noi, d. Victor Ion Popa pe „Dr. Micu”? Se întâlnesc la noi pe stradă asemenea oameni?”

M'a uimit asemenea întrebare la autorul lui Akim, al Cocoșului Negru, al lui Prometeu, al lui Don Juan, al lui Napoleon, al Thebaidei, etc. etc. atât de mult încât rândurile acestea nu le-am putut uita. Căci poate nici unul

D. TONY BULANDRA

dintre cei care scriu piese la noi nu e atât de străin de mediul românesc ca d. Victor Eftimiu. M'a uimit inconștientă critica și m'am mulțumit s'o înregistrez, atunci într-un articol. D. Victor Eftimiu a dat apoi piese tot mai spectaculoase, pe care noi le-am combătut cu sinceră îndârjire, pentru că în luna Ianuarie a anului 1928, vorbind cu indignare de montarea lui „Iuliu Cezar” al lui Coradini, să fulgere împotriva pieselor spectaculoase (cu câțiva ani mai târziu decât trebuia deci). Am notat iar inconștientă „criticului” dramatic și am trecut și peste asta.

În ajunul noii sale premiere, d. Victor Eftimiu a proclamat din nou falimentul teatrului spectaculos (tardivă și inutilă proclamație) declarând că și-a „schimbat maniera” și cerând un nou rendez-vous publicului. Cititorii noștri cunosc din „Universul Literar” anecdotă lui Liciu: „Drăgan”. „Pehlivanul” de Drăgan e prins de sergentul de stradă Cioflan. Scapă însă din mâna năvălului vardist pentru că îl roagă să-l aștepte afară, căci vrea să-și cumpere dela băcan un sfert de pâine. Iar bravul sergent „marșează” așa de ușor.

Dar a doua oară nu mai merge așa. Cioflan îi impune lui Drăgan să aștepte el afară și ca să fie mai sigur se duce însuși să-și cumpere un sfert de pâine. Asta vrea și Drăgan care o șterge și mai ușor.

A trei oară Drăgan prin „și schimbă din nou maniera”. În timp ce mândrul Cioflan îl pândește la ușa din dos, el o șterge prin față. Și dacă s'ar mai în-

tâlni cu sergentul Cioflan, tot va găsi o „manieră” să-și păcălească.

Am impresia că d. Victor Eftimiu încearcă să trateze publicul românesc a mator de teatru ca șiretul Drăgan pe năvălul Cioflan: prin schimbări de manieră.

Se pare că de data asta însă „Cioflanii” n'au mai „marșat”.

D. T. CALIN
în Cabaretul

Și totuși „Omul care a văzut moartea”, spre deosebire de faimoasele drame în versuri (pe care d. Victor Eftimiu le-a abandonat și bine a făcut că ne-a ascultat indemnul, chiar cu atâta înfățișare), are afinități remarcabile cu literatura.

E o încercare de a studia mediul nu totdeauna bazată pe poncife realiste (cucul, portretul lui Napoleon, scaune acoperite, mama care brodează și fata care citește visând la fereastră și alte vechituri). E observarea mobilierului sufletește al personajilor, cristalizând în replici interesante care se apropie de acele „Vorbe, vorbe, vorbe” minunate formulate uneori, pe care d. Victor Eftimiu le republică în fiecare an de două ori într-un ziar de seară.

D. SOARE Z. SOARE
(Caricatură de Sell)

Alitudinea „Omului care a văzut moartea” ne reîntoarce însă spre mediocritatea lui „Prometeu”. Iar proector colorat, iar misticism de carte postală ilustrată, iar filozofie pentru „uzul tuturor”.

Un „om care a văzut moartea” psihologică nu poate fi însă decât un om interior, foarte puțin guraliv, profund activ în tăcere. Al d-lui Victor Eftimiu are ceva de panglicar în el. Interpretarea s'a resimțit de caracterul hibrid al personajului. D. Tony Bulandra

nu i-a putut da o unitate pe care n'o avea. D. Marinilian a avut în rolul lui Filimon momente de artă autentică și asta i-a permis să acționeze cu efect și în scenele de șarje. În rolul farmacistului Leon, interesant ca intenție de grotesc în piesă, a apărut d. Talianu, care s'a menținut la înălțimea textului, dar nu l'a depășit. D-ra Carina Barbu, tre-bue distribuită în fiecare pisă, numai pentru farmecul pe care-l aduce în scenă. Cine știe poate într-o zi va învăța să și realizeze ceva.

TEATRUL MIC

CABARETUL

Comedie americană

O piesă despre care un cronicar de teatru nu ar fi obligat să vorbească dacă nu ar fi avut în rolul feminin principal pe una dintre cele mai interesante

D. ION LIVESCU
în Cabaretul

actrițe, d-ra Leny Caller. O apariție de grație și emoție delicată, cu un joc atât de simplu că nu mai era teatru, ci artă autentică. O participare totală, depășind rolul cu mult, și o undă de poezie împrumutată spectacolului, au consarat pe d-ra Leny Caller ca vedetă de teatru.

D-RA LENY CALLER

D-na Stanca Alexandrescu și d-ra Văuștrina sunt de menționat alături de un grup de tinere de tot ques.

D. I. Calin trebuie urmărit de aproape.

CAMIL PETRESCU

TEATRUL NAȚIONAL

„MULT SGOMOT PENTRU NIMIC“

de W. Shakespeare

Subiect naiv.

Piesa ?

Comedie, dramă și melodramă. Ba și vodevil.

Și totuși ce formidabilă construcție. Ce admirabilă amănunțire și aprofundare. Ce clarificare de suflete. Ce compoziție teatrală sintetică.

Mult sgomot, prea mult pentru ruperea unei căsătorii în fața preotului în biserică chiar, ca piesa să se termine într-o atmosferă de sățietate morală liniștită și senină : căsătoria se face. O parte a piesei. Și ce de invective, ce de vorbe de duh, ce ironii amare, ce incrușișări de spade-spirituale între un tânăr comie și o tânără învrăjbită, hotărâți să nu știe ce-i căsătoria, ca în cele din urmă amândoi să fie domoliți prin farse și să-și declare că se iubesc.

Cu mulți ani în urmă, la facultatea de litere din București, sub călăuză profesorului de literatură comparată, într-un șir de lucrări de seminar, au fost analizate piesele lui Shakespeare. Ne slujiam de

D. PAUL GUSTI

traducerile în franceză. Dintre piesele mai puțin cunoscute mi-a plăcut mai mult aceasta. „Mult sgomot pentru nimic“. Mi-a părut fermecătoare imbinarea tuturor genurilor dramatice într-un subiect simplu, aproape juvenil și terminat așa de simpatice împăciuitoare, ca și cum nu s'a întâmplat nimic.

Pe-atunci nu-mi închipuiam cum va fi pusă în scenă, comedia aceasta. Mai târziu, am citit, că s'au făcut la Paris serioase încercări de a o reprezenta, dar încercările n'au izbutit.

Iar când directorul Teatrului Național a pus-o în repertoriu, am avut o emoție. Totuși rare ori am văzut o reprezentație mai unitară, mai demnă, mai pusă la punct.

Se cuvin deci cuvinte bune d-lui Corneliu Moldovanu că-și cunoaște bine elementele Teatrului Național.

Și se cuvin apoi laude depline excelenței director de scenă, d. Gusti că a ales actorii și i-a pus în rolurile intradecise corespunzătoare.

„Mult sgomot pentru nimic“ constituie o mare izbândă pentru Teatrul Național.

Adunare de nobili și războinici.

Beatrice disprețuiește pe Benedict.

Benedict disprețuiește pe Beatrice. Amândoi sunt spirituali, amândoi cu vervă, amândoi gata să se înjunghie cu satire oridecâte ori se întâlnesc.

D. CORNELIU MOLDOVANU

Claudio e unul dintre vitejii favoriți ai prințului. E tânăr și frumos. Claudio iubește pe Hero, verișoara Beatricei și fiica lui Leonato. Hero răspunde dragostei lui Claudio. Ziua nunții e fixată.

Don Juan, fratele bastard al prințului, intrigant și meschin suferă de fericirea din juru-i și pune la cale ruperea căsătoriei pregătite. Și prin clocot de minciuni și uneltiri izbuteste să sfarne căsătoria chiar în fața altarului. Rușinea e enormă. Suferința fetei e ucigătoare.

D. R. BULFINSCHI

Durerea părintelui e stășietoare. Razbunarea trebuie să vie.

Între timp, două farse. Beatrice e informată că Benedict nu mai poate după ea. Iar lui Benedict i se spune că este îndrăgît la disperare de Beatrice. Se așteaptă momentul întâlnirii. E delicios cum se prăvălește mândria consecvenței lor, cari se angajaseră să nu se căsătorească. Și se destăinuiesc.

Benedict ajută pe Beatrice, care nu crede în învinirile aduse verișoarei sale, Hero.

Iată însă că întru deslegarea tainei stupide a intrigei intervine o serie de polițiști, cu atât mai pitorești, cu cât sunt mai proști și mai sinceri.

Polițiștii au auzit pe slujitorii intrigantului Don Juan vorbind, cum s'a desfășurat scandalul, ca să fie arătată necinstită Hero.

Acei slujitori ai intrigei au și fost a restăți. Rareori am văzut o scenă mai tipică din punct de vedere al burlescului, în care totuși să geamă mai apăsată sarja împotriva administrației.

Și după ce s'a cunoscut adevărul,

Claudio se căsătorește cu Hero și Benedict cu Beatrice. Atâta sgomot, pentru două căsătorii!

Foarte bună interpretare. Piesa aceasta a dat prilejul d-nei Marioara Zimniceanu să se afirme ca element prim al celei dintâi scene românești. Și ca vervă și ca humor și ca ținută de comediantă și ca mare interpretă de dramă. Pas cu pas, piesă cu piesă, această artistă și-a cucerit locul de întâietate.

D-na Zimniceanu a fost Beatrice. În Hero a apărut d-na Puia Ionescu, redând cu toată sinceritatea stările sufletești ale fetei năpădite de oribila învinuire nedreaptă.

D. Bulfinski a fost Benedict. D-sa și-a pus în valoare admirabilele însușiri de humor și vioiciune, dar mai ales de game variate ale jocului.

Rolul lui Claudio l-a ținut d. Bălta-

D. N. BALTAȚEANU

țeanu, cu lirismul propriu și unitar.

Dar piesa aceasta a afirmat comora de puteri comice a d-lui Ion Sârbu, care în rolul de șef al paznicilor, a știut să fie ingenios și prostănac, și burlesc, și dramatic.

D. Sârbu a caracterizat un tip de conștiință reprezentanță administrativă.

Impozant talent e d. Sârbu.

Cuvinte bune pentru d. Brancimir în rolul intrigantului; pentru d. Marius într'un rol de paznic.

D-nele Parizianu și Danielopol și d-nii Atanasescu, Duulescu, Baldovin, Barbelian, Orendi, Săvulescu, au completat cu distincție ansamblul.

Curajul d-lui Corneliu Moldovanu, punând în repertoriu această piesă, ajutat de marea pricepere a d-lui Gusti, n'a mai fost curaj, ci o dobândire de laude, pentru că s'a încrezut în puterile actorilor noștri talentați.

B. CECROPIDE

GAZETARIA

aşa şi-aşa...

la prepelițe...

Ziua destul de călduroasă și secetoasă ca și partida de vânătoare, se încheiase cu succes relativ mic pentru primul amozor al teatrului „Regina Maria” și codirector, d. Tony Bulandra; numai 18 prepelițe.

Deaceea vânătorii cu cari se înapoia seara, erau plouați și triști.

Numai Niculescu Buzău, era bine dispus și mângâia pointerul directorului de la „Regina Maria”, tachimându-i.

— Strașnic, dragă Tony, strașnic de frumos!

— Și bun, răspunse Tony Bulandra. Are nas grozav și e de o inteligență rară! Doar nu vorbește...

— Cred, răspunse mucalitul comic, dar nu e ca al meu.

— Cum, ai și tu un câine dragă Buzău, nu știam?

— Negreșit. Căinii voștri pe lângă al meu, sunt javre. Să vedeți ce ispravă mi-a făcut săptămâna trecută:

Luam un aperitiv la Mircea cu Enescu regisorul de la Național, — prietenul meu. Aveam câinele cu mine.

Tocmai când beam spritul văd că lipsește câinele. Il caut și îl găsesc la o masă vecină, lătra și se bucura la un domn cu ochelari negri. Il chem și nu vine. Inzist. Il cert, il ameninț; de geaba. Se vâra tot mai mult în domnul cu ochelari negri.

— Probabil sunteți și dv. vânător. Câinele meu, v'a simțit, il întreb eu.

— Nu d-le. Detest vânătoarea, răspunse cu indiferență d-nul în chestie.

Leg câinele și mă duc la masă. Dar el se smucește, scapă și fuge înapoi la acelaș domn.

Intrigat il întreb din nou:

— D-le, d-voastră mă păcăliți. Sunteți vânător. Dacă nu mă nșel, vă și cunosc. Sunteți d. Cojescu...

— Pardon d-le, vă înșelați, nu ne-am cunoscut nici odată, eu sunt d-nul. POTARNICHE.

Și victorios, Buzău: Ați văzut câine?

Scr.

utilitate

Se vorbea la Capșa despre debilitatea culturii (și de ce nu?) și se ajunsese la capitolul Facultate.

E utilă Facultatea? întreba un prim redactor dela o jună revistă aproape literară.

— De sigur, se grăbi să-i răspundă amicul nostru Aderca.

Dacă n'ar fi Facultatea unde s'ar opri tramvaiele de pe Brătianu.

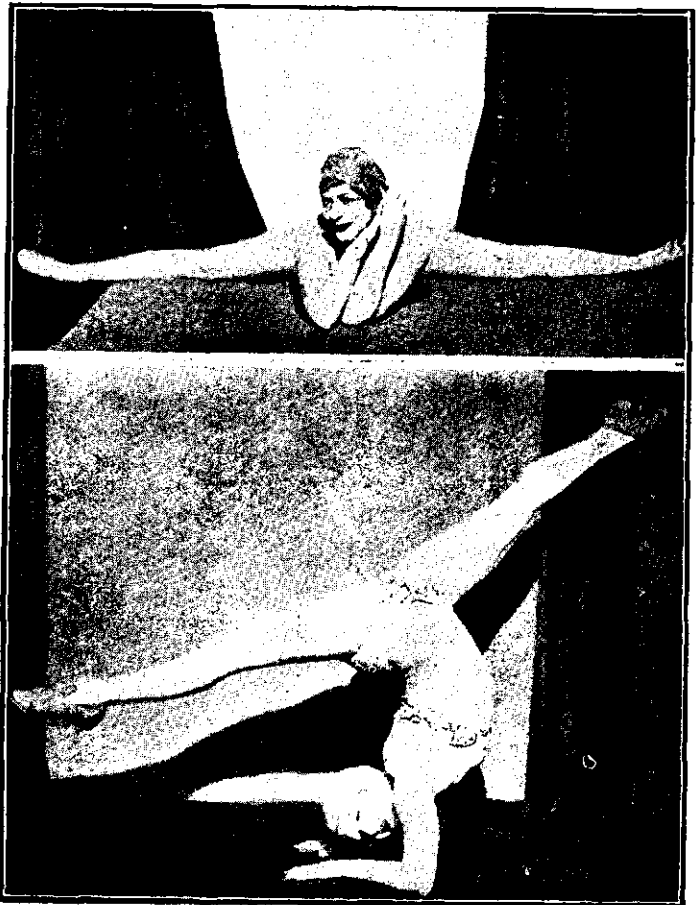
VALERIU MARDARE

PERONUL

Ce e peronul? O porțiță deschisă către lumea'ntreagă. Un loc de trecere de care pe unii nici un gând nu-i leagă. Peronul e: hamali, bagaje, restaurant de C. F. R. E gălăgie infernală și'nghesuiață multă e. Cărute huruind cu zgomot ce-aleargă dis-de-dimineață. O șapeă roșie pe ceafă și-un impiegat fără musteață. Chioșc de ziare. „Universul”. Vre-o două trei reviste noi. Și cărți postale ilustrate în care se sărută doi... Peronu-i un popas zăbavnice pentru acei mânași de grabă. E-un loc pe unde cascade gura atâția oameni fără treabă; Pentru orașe mici peronul adesea e unicul loc de întâlnire și distracții sau — cum s'ar zice five-o'clock; E pentru unii în viață o stavilă, o barieră... E pentru alții începutul, un pas spre-o nouă carieră... — Dar pentru toți deopotrivă...fie că stau ori sunt pe drum — El este: călători, vagoane, flucătănt, mașini și fum.

Peroanele pe care-odată ai stat în umbra lor pustie Visând duioasa revedere și rostul unei biete vieți; Persoane pline de nădejde, de așteptări și de tristeți Apoi mai este și acela al despărțirilor nevrute Peronul jalei și al toamnei, peronul suferinții mute; Un „dor” rămâne, altul pleacă... e „gata!”... a plecat de-acum O fluturare de batistă, o lacrimă, un val de fum... Și tu rămâi cu ochii'n zare după un vis și-un tren ce nu e L...

— „Păzește domnule L...” Un fluer. Alt tren și-alți călători
[se sue

Exercițiu de dans

Literara

O seamă de cuvinte

De Flers conducea niște prieteni și prietene în vârful unui promontoriu cu totul romantic, un colț dintre cele mai minunate ale Bretagnei. Când ajunseser se adresă prietenilor: A, e formidabil. Dacă doamnele vor fi atât de amabile să tacă o clipă, vom putea auzi de aici acel imens muget de valuri care se sparg jos, de stâncă... Și către cucoane: Doar o clipă doamnele mele!

Patronul unui mic hotel american, lipise pe zidurile fiecărei camere câte un aviz: Nu fumați. Amintiți-vă groaznicul incendiu dela magazinul „John Bill”.

Dedesubtul unui aviz Cocteau — care era atunci cu al său „Vieux Colombier” în turneu prin noul continent — s'a amuzat să noteze în chip de replică: „Nu scuipați, amintiți-vă de revărsările fluviului Missisipi.”

Tot de la Cocteau următorul dialog între o mamă și fiul său de 8 ani:

— Mamă, misionarii creștini merg la ceruri?

— De sigur, puicule.

— Dar lei?

— Lei nu.

— Dar lei care au mâncat un misionar?

Anatole France întreba pe un prieten medic:

— Dragă, tu crezi că eu mai pot avea copii? Sunt de 70 ani.

— Și ce vârstă are dânsa?

— Douăzeci și doi de ani.

— Atunci sigur o să ai.

Pictorul Rousseau — vameșul care a rămas dator la Rotondă 85 fr. pentru spăturare, și ale cărui tablouri sau vânzări imediat după moarte cu câte 40 mii franci pânza — avea obiceiul să facă fiecare Sâmbătă câte o plimbare în țară de Paris. Intr'o zi, un țaran îl arește și fără nici o introducere îl închide:

— Domnule, vaca mea e bolnavă. Spune-mi rog ce să-i fac.

— Nu știu, că nu sunt veterinar.

— Ce are aface. D-ta om învățat trebuie să știi. Adică ești de părere s'o tai!

— De știu și eu, răspuse după o clipă gândire Rousseau, poate că e bine să o tai.

bazar

CUM SE VINDECA MUȚENIA

E vorba de muțenia din naștere dar care nu se datorește infirmității coardelor vocale.

Iată un caz:

Un băiat de 8 ani — fiul unui căpitan din armata americană — ajunsese la aceeași vârstă fără să poată articula vre un cuvânt. Fusese examinat de nenumărați medici cari n'au putut să-și explice cauza muțeniei. În cele din urmă, un specialist sugera tatălui ideea de a face pe copil să sufere o emoție bruscă și violentă. Poate că așa l-ar hotărî să vorbească.

Copilul fu, deci, suit într'un aeroplan condus de un pilot priceput, care începu să descrie în aer o serie de impresionante loopinguri.

Când aparatul ateriză, copilul, încă speriat, se aruncă la pieptul tatălui său strigând: „Papa!”

Tratamentul era sfârșit.

UN NOU VEHICUL: BUTOIUL

Pegaz Blan era brutar în Charenton, meserie liniștită care, în general, nu te face să visezi prea mult orizonturi noi și largi.

Totuș Pegaz se hotărî într-o zi să facă o călătorie originală și convinsese și pe cumnatul lui să-l întovărășească.

Era vorba de un drum dela Paris la Madrid. Nu cu trenul, ci pe picioare. Și nici pe picioare: Într'un butoi.

Pegaz Blanc în butoi și cumnatu-său pe picioare să-l împingă!

N'o fi genial, dar ceva tot e. Gândiți-vă la cei 1.600 kilometri care trebuiesc parcursi. Așa, și la faptul că butoiul nu e cel mai confortabil vehicul dintre cele existente.

În drum spre Biaritz, câțiva gazetari au văzut bizarul echipaj și i-au luat un interviu:

„E un record pe care vrem să-l dătem pentru gloria Franței, a răspuns brutarul.

„Dela Paris la Argenton nimic de seamă. Dela Argenton la Limoges am mers toată noaptea pe furtună. La Limoges, primire proastă. Bordeaux ne-a primit frumos. Dela Bordeaux la Biaritz am făcut două zile și o noapte. Drum foarte prost. Hopuri multe. Două pane de cercuri și una de doage. Am făcut 780 kilometri în 14 zile, adică 55 kilometri în 24 ore.

Peste zece zile suntem la Madrid.. Ertăți-ne, suntem grăbiți”.

Zece zile mai târziu, cei doi și butoiul lor se aflau în capitala spaniolă unde au fost primiți cu multă simpatie și, pe ici, pe colo, chiar cu entuziasm.

Iată deci consacrat un sistem de a călători—cum spunea un spaniol cu duh—fără nevastă.

caricatura zilei

CRIZA...

— De când cu criza asta financiară, stagnează, și bursa dragostei. Nici o scrisoare pe ziua de azi.

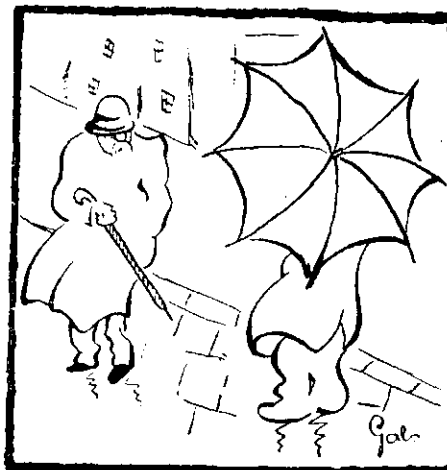
INTREBARE FARA RASPUNS

— Ei, te-ai hotărât? La ce restaurant luăm astăzi masa?

— ? ! !...

PRESIMȚIRE

— Dar de ce amice umbli cu umbrela deschisă dacă nu plouă?

— Să vedeți: mă doare bătăturile groaznic. Cred că are să plouă.

(Caricaturi de Gal)

Carti redate în extrase

VIATA MARGARETEI DE VALOIS REGINA A NAVAREI ȘI A FRANȚEI

Veacul XVI reprezintă pentru Franța, epoca arzătoare a unei renașteri care avea s'o ducă la strălucirile ei de mai târziu. În acel veac de lupte și creații înfrigate, pasiunile mari și-au găsit și ele un câmp din cele mai fertile. Viața nefericită dar plină de pasiuni a celei mai distinse femei și regine din împerecherile Valois-Medicis, desvăluită de unii istorici și mai ales de însăși eroina în celebrele sale Memorii, aruncă o lumină vie asupra aceluia veac.

Cartea d-lui Jean H. Mariejol (Hachette, 1928), operă aridă de istoric, aduce contribuțiuni bogate după care dăm în rezumat cele ce urmează.

EPOCA DE FRAMANTARI

Henri II, rege al Franței la jumătatea veacului XVI, soț al Caterinei de Medicis și tată al Margaretei de Valois, era tipul autocratului de marcă pentru care orice atârna uneori de o bună sau rea dispoziție a lui.

În epoca aceea imaginația stimulată de geniul grec și latin nu se mai mulțumea cu o sterilă imitație sau admirație. Ambiția faimoasei „pleiade” era să substituie literaturi pedante și seci de până atunci marile genuri poetice ale Romei și Ateiei, epopeea, oda și drama. Ioachim du Belloy proclamă posibilitatea franceză de a da capo d'opere egale celor antice și Ronsard care i-a inspirat manifestul, „tăie firul care ținuse legată până atunci limba franceză”, oferindu-i în dar Odele, Amoururile, Imnurile și Poemele care stau la baza literaturii franceze. Visul lui era să dea Franței o Epopee Națională, asemeni lui Homer și Virgiliu.

Trebuindu-i modele vii, el inspiră copiii lui Henri II — între care era și Margareta, dorința de a se immortaliza inspirându-i geniul. Fu astfel și un educator, un precursor al celui *excelsior* atât de francez căruia-i datorăm foarte mult.

Margareta de Valois aparținea prin mamă familiei Medicis care înainte de a uzurpa puterea politică la Florența își crease un principat intelectual și artistic.

Humanismul a relevat lumii strănitate a evului mediu lumea nouă a antichității, a lărgit spiritul omenesc, sfărâmand barierele dogmatismului. Era un fel de inițiere mai largă în misterele științelor care se nășteau, în ale rațiunii și sentimentelor uimitoare trezite de splendorile civilizațiilor antice. Bucuria de a trăi înceta de a mai fi un păcat, iar pasiunea de cunoaștere nu mai era o curiositate criminală. Se îndrăznea a petrece fără remușcări și a gândi fără scrupule. Abația Theleme, acea viziune a lui Rabelais, este imaginea ideală a unei societăți de elită, intelectuală și modernă, liberă de prejudecățile trecutului și abandonată bunurilor prezentului.

Marile castele începeau să nu mai fie fortărețe, devenind tot mai mult palate răzătoare. Locuri de întâlnire ale spiritului și ale frumuseții, nu numai ale luptătorilor crunți și credincioșilor cu cernici sau criminali. Amboise, Blois, Anet, Chambord, Chenonceaux, Fontainebleu, etc. pe care fantezia prinților sau a unor particulari îmbogățiți le-a edificat și reedificat până azi în atâtea intenții, sunt măturii ale nouilor concepțiuni despre viață.

Pe lângă atâtea curente de idei noi în plină ofensivă biruitoare, spiritul reformei lui Calvin cucerise teren considerabil împărțind pe francezi în două tabere vrăjmașe pe care mai ales catolicismul laic reprezentat prin De Guise, le împinse la cunoscutele și sângeroasele războaie civile. Partidul hughenotilor, cum li se spunea protestanților, în care se absorbiră toate disidențele cele mai variate, avea ca șef pe regele Navarei, vasal Franței dar care nu o amenința mai puțin sau nu se lăsa mai prejos de catolici în apărarea cu sabia în mână a noii credințe protestante pe care o socotea mai adevărată.

Henri II, impresionat nu atât de ideile în adevăr noi, acelea care operau asupra intelectului obiectiv omenesc, asupra vieții sociale în genere, transformând lumea întreagă, cât era de deosebirile de credință, de erezia care pătrunsese până și la Curtea sa. Alarmat, luă măsuri aspre împotriva celor mai mari, dar căzu victimă unui atentat și al doilea fiu al său, Carol IX urcă la tron sub tutela mamei sale.

Margareta avea atunci 6 ani (se născuse în 1553) și în timpul primului război religios până după al treilea, ea își începuse la Curtea mamei sale Regente școala vieții care fu aspră pentru ea, dar personalitatea bogată și distinsă ce era, îi procură destule compensații.

La Curtea aceea „infecată de erezie” cum se spunea, Margareta, deși tentată de fratele său ducele d'Anjou, un ambițios fără caracter care îi zvârli cărțile

de rugăciune în foc, o înjură și o amenință cu bătaia, și deși o fetiță încă, rezistă și rămase fidelă credinței sale.

PROIECTE DE CASATORIE

Caterina de Medicis, regentă a Franței și femeie care înțelegea să guverneze, dorea s'o mărite pe Margareta cu un cap încoronat, sau cel puțin moștenitor al unui tron. Fiica ei știa mai multe limbi, cânta și dansa bine și-i plăcea vânătoarea. Era nu numai instruită și inteligentă dar ca o Valois-Medicis și încă excepțional de înzestrată, avea năzuința de a însemna ceva în viață, după exemplul mamei sale care conducea Franța, al Elisabetei regina Angliei, al Margaretei de Austria, etc. Ea începea să devie o frumusețe. Viteazul și bine înzestratul de Guise o iubi, dar Caterina voia o coroană. După Don Carlos, fiul regelui Filip II al Spaniei, un nehn, după arhiducele Rudolf, fiul împăratului Maximilian, sensibil numai la frumusețea astrelor și după tânărul rege al Portugaliei, Caterina se opri, din calcul de oportunitate politică, asupra moștenitorului tronului Navarei, rudă cu ea și eventual moștenitor al tronului Franței.

Între timp prinzându-se o scrisoare a Margaretei către ducele de Guise, Margareta, care avea 17 ani, primi o bună bătaie dela regala sa mamă.

Tratatul duse între cele două mame regine pentru căsătoria Margaretei cu viitorul rege al Navarei fură lungi și extrem de obositoare, fiecare mamă dorind convertirea copilului celeilalte la religia respectivă. Interesele celor două părți erau imediat opuse, abia în viitor s'ar fi putut acorda și numai prin împăcarea celor două mari tabere de creștini bătaioși.

Când tratatul se terminară, Margareta împlini 18 ani, dar mai trebuia dispenza papală de oarece tinerii erau ruda. Cât deșire deosebirea lor de religie, se convenise ca fiecare soț să rămână cu legea sa, nunta urmând să se facă la Notre Dame, fără prezepta mirelui la altar în timpul rugăciunii. Fapt ce desigur putea

NOAPTEA SFANTULUI BARTOLOMEU

Din pricina unei recente neînțelegeri dintre ea și Coligny, faimosul amiral și șef protestant, Caterina de Medicis, puse la cale asasinarea lui. Lovitura dând greș și rănitul trezind o furie de nedescris contra atentatorilor, în rândul gentilomilor hughenoti care participau la nunta regelui lor, regina-mamă și de Guise, temându-se de o complicație, după ce nu mai aveau dela puterile catolice vreo speranță de amicitie și se temeau în primul rând de soarta lor, puseră la cale marea crimă istorică, masacrul din noaptea de sfântul Bartolomeu.

Regele Carol IX era cel dintâi care ceruse pedepsirea conspiratorilor contra vietei lui Coligny, fără să fi bănuit pe mama sa și pe de Guise care dispăruse, fu convins să ordone masacrul.

Căpitanii și nobilii hughenoti care își manifestaseră indignarea printr-o bravadă publică și ceruseră regelui să le facă dreptate spre a nu fi siliți să și-o facă ei singuri, turnaseră gaz peste foc. Parisul pasionat catolic, împărțit între veseli și fricoși, începuse fără poruncă pregătirile unui atac împotriva celor ce aruncase mămusa. Când ordinul regelui se produse, paza la porți și la Sena era deja întărită, nimeni nu avea voie să intre ori să iasă din Paris. Natura slabă dar violentă în acelaș timp a lui Carol IX fusese ușor de constrâns prin sugestia unei grave amenințări: contra lui și a statului, ca venind din partea hughenotilor adunați la Paris.

Pregătirile fură terminate în noaptea de Sâmbătă spre Duminică (23 August 1572). Până și starostele negustorilor își concentrase milițienii.

Conscrierea Margaretei de Valois, deși istoricii nu fac mult caz de ea, e totuși fidelă, chiar dacă este incompletă. Cunună ei nu a fost o *cursă* ci soarta care nu lasă nici odată o fericire întreagă oamenilor, schimbă repede acea toroacă situație a nunții mele glorioase într-un *contrariu* prin acel atentat contra amiralului Coligny.

Regina mamă nu premeditase marea crimă. Teama de a nu fi descoperită ca autoare morală a atentatului și groaza de un nou război civil, de data aceea cu toată lumea, începând cu noii aliați, oaspeți-nuntași, o determină să sugereze ideea criminală fiului ei, Carol IX luând acea hotărâre, peste orice considerațiuni de onoare și umanitate și împotriva chiar a unui inamic al lui Coligny, mareșalul de Retz, adăose: *„să moară toți, să rămână unul care să ne reproșeze”*.

Margareta a văzut masacrul din interiorul Louvrului. Sâmbătă seara, mama sa văzând-o așezată pe un cufăr lângă sora sa Claudia, îi porunci să se ducă la culcare. Pe când își făcea reverența, sora ei o prinse de braț și plângând o împiedică să iasă. Furioasă, regina mamă che-

mă pe Claudia lângă ea. Margareta speriată, nu pricepu nimic din cele ce-și șoptiră mama cu sora ei, dar ordinul de a intra la ea și lacrimile sorei sale când își luă rămas bun o înspăimântară mai mult, dându-i impresia unei mari primejdii.

Ajunsa în camera ei, căzu în genunchi și se rugă lui Dumnezeu s'o apere, fără să poată bănuși de ce anume.

În jurul patului unde soțul ei o aștepta culcat, erau vreo patruzeci de hughenoti care toată noaptea discutară despre atentatul contra lui Coligny și despre reparația ce le-o datora regele Franței.

În zori eșiră cu toți să se ducă la Carol IX și Margareta porunci doiciei să zăvorească ușa spre a se putea odihni. Dar somnul ei fu scurt. Puternice lovituri în ușă, făcură pe doică să deschidă și un cavaler rănit se precipită în cameră, se aruncă în pat, prinse pe regina Navarei în brațe și se rostogoli cu ea în ruelă -- spațiul gol dintre pat și perete, ținând-o mereu strâns în brațe. Un căpitan din garda care intră atunci, abia avu timp să înlăture pe arcașii ce căutau să-l ucidă pe fugar. Margareta vorbește de episodul acesta, adăogând că deși era în stare demnă de milă, acel căpitan din gardă nu putu să-și țină răsul.

După 28 ani dela noaptea aceea de pomină, Margareta nu rosti un cuvânt de reproș pentru mama și fratele ei, ci, (fe-mee), notând misterul tulburărilor care o înconjurase în acea noapte, păstra bănuțiala că bietul viconte Leran care se salvase în brațele ei, era un îndrăgostit.

Ea văzuse pe săli cum soldații străpungeau cu halebardele gentilomii hughenoti din suita soțului ei și printr-o oroare fizică și reacțiune mândră, se duse la mama și fratele ei, cerând grație pentru soțul trădat mișelește de ai săi.

Ea nu succes, dar Carol IX somă pe regele Navarei să devie catolic și Bourbonul cedă, primind în acelaș timp să se sujună umil tuturor dorințelor suveranului său.

Situația tinerilor soți la curtea Franței, supravegheați și fără importanță, era din cele mai pitoase.

Viața de regină a Margaretei începu tristă, dar sufletul ei ales și generos îi dictă o atitudine de strânsă prietenie față de soțul impus de mama sa.

Carol IX muri curând de oțică dar mai ales de renușcările marelui crime și Henri III care fusese chemat rege al Polonilor, reveni în fugar, spre a ocupa tronul Franței.

Henric III era cel mai detestat și mai vitios. Atât fratele său mai mic ducele d'Alencon care avea în cap furtuni și dorul coroanei Angliei cu a cărei regină de trei ori mai bătrână dorea să se însoare, schimbându-și și religia, cât și Margareta, complotară pentru împiedicarea lui Henri III de a intra în Franța.

Dar Caterina veghia și luă astfel de măsuri că ieși înaintea fiului ei regele cel

și admis mai ales pe atunci și unor astfel de fețe. Dar dispensa papală nu mai sosea, lumea catolică văzând cu ochi răi acea apropiere a Curții franceze de tabăra protestantă al cărei șef era acum însuș viitorul rege al Navarei și soț ai Margaretei de Valois.

Despre frumusețea Margaretei Roussard scrise versuri întraripate iar Brantome, alt admirator al ei, o laudă toată viața. Până și viitoarea soacră o găsi frumoasă, dar desigur cu defecte și artificii!

Margareta își primea cu resemnare soarta matrimonială, căci și în acea vreme mai ales principesele nu dispuneau de ele ci erau adesea prețul cine știe cărui acord politic sau familiar, dar ea se gândea desigur la cariera de regină.

După obositoare tratative de căsătorie regina mamă a Navarei căzu bolnava și se stinse departe de fiul ei. Nimeni nu găsi pentru ea un cuvânt de simpatie atât erau de dure inimile pe atunci.

Henri de Navara, rege după moartea mamei sale își făcu intrarea în Paris în Iulie 1571 cu o suită de peste opt sute de gentilomi călări, toți îndoliați. El fu primit de Carol IX și de toată Curtea Franței cu mare pompă, și Margareta, indiferentă față de omul ce i se impusese ca soț, fu sensibilă doar față de regele Navarei a cărei coroană avea s'o poarte. El era mai tânăr cu 7 luni și putea fi crezut și mai tânăr alături de bogata înflorire a celor 19 ani ai Margaretei, căci el crescuse sub regim sever și dormise ades pe „tare”. Dar el avea însușiri bune ce nu se puteau zări, căci erau numai pentru el.

Dispensa papală întârziind, se închiseră granițele dinspre Italia de teama să nu intre vreun curier aducând răspuns negativ și se hotărî nunta. Zestrea Margaretei era de peste un milion de „livres tournois” la care se adăogau bijuterii de mare preț aduse în dar de mire.

Tinerii semnară contractul și Cardinalul de Bourbon îi logodi la Louvru unde locuia Curtea, iar a doua zi îi cunună în mod solemn la intrarea Catedralei Notre-Dame. Fu o nuntă ca în povești: cortegiul trecu dela palatul episcopal la Catedrală pe o punte aurită, în costume de frumusețe și bogăție nespusă, iar dedesupt, pe ambele părți, poporul se înghesuia să-i vadă pe miri. Ambasadorii catolici fură absenți și mirele lipsi, conform contractului, în timpul slujbei, din catedrală.

Serbările care se dădură au întrecut tot ce se putuse imagina până atunci, chiar și la Curtea Franței. Paradisul și Infernul se puteau vedea aievea, realizate în marea sală a Bourbonilor, dela Louvru. Muzica, dansurile, baletul, fură de pomină. Și nu s'ar mai fi terminat acele serbări dacă după un uz cam grosier, nu ar fi dat foc unor dăre de praf de pușcă al cărui mirós risipi pe nuntași.

nou cu regele Navarei și cu ducele d'Alencon ca prizonieri de care avea să dispună Henri III. El îi iertă, dar nu uită, însă contra Margaretei căută să se răzbu-ne repede, prinzând-o cu noul ei amant, Anraguet, și obligându-i astfel soțul în diferent, să ia mări publice. Nu zbutii însă. Credinciosul lui, du Gast, își propuse să reușească el să-și răzbune stăpânul, înlesnind regelui Navarei prietenia celei mai frumoase femei dela curte, d-na de Sauves. Ceva mai mult, prin același mijloc, du Gast transformă în rivali pe cei doi prieteni asociați contra lui Henri III, pe regele Navarei și ducele d'Alencon. D-na de Sauves servi cu acel prilej scopuri depărtate de intențiunile ei.

Margareta care nu era străină de sfurile politice, prinse repede manevra, dar era deja târziu și lupta ce încercă împotriva d-nei de Sauves îi atrase și ura acesteia și înstrăinarea soțului ei.

Henri III își atașase pe cel mai desăvârșit duelist al timpului, Bussy d'Amboise, un fin literat totdeauna. Margareta îl smulse, trecându-l de partea ducelui d'Alencon. Du Gast, din ordinul regelui, organiză un atac nocturn contra lui Bussy, dar nu-l putu ucide. În acea vreme omorurile între partide erau ceva obișnuit.

Bussy amenință în așa chip pe toată lumea, că i se ceru să lipsească un timp dela curte. Margareta îl iubi mult pentru disprețul lui de viața altora și de a sa; era mândră că domina pe unul care nu ceda nimănui.

Dar împăcarea între regele Navarei și ducele d'Alencon se făcu, iar acesta din urmă dispăru dela Curte. De frică, Henri III trimise să-l aducă viu sau mort.

După intervenția reginei-mame, Henri III primi să negocieze cu el, dar ducele între timp puse mâna pe mai multe regiuni ale Franței, acordă protestanților liberul exercițiu al cultului lor și ceru eliberarea partizanilor lui de marcă a restanții și mari despăgubiri pentru protestanții refugiați.

După asasinarea lui de Gast de care Margareta nu era străină (era în uzul timpului și mama sa dăduse un mare exemplu), fu și regele Navarei, părăsindu-și soția la Curtea Franței unde suferise atâtea imediat după nuntă. El se înapoie după 4 ani, în regatul său fără aceea pentru care-l părăsise cu alaiul îndoliat și sărbătoros totdeauna, prefăcut în pulbere în teribila noaptea.

La 22 ani câți avea regele Navarei, devenise prudent, lăsând ducelui d'Alencon gloria primejdioasă de a se război cu Henri III. Războiul civil reizbucni cu furie și regele Franței era atât de supărat pe Margareta, mai ales după fuga soțului ei, că era în stare să bată în chip sălbatec, cei puțin această impresie avu sora sa, nefericita regină a Navarei. O declară prizonieră, interzicându-i să comunice cu cineva.

Trăi astfel câteva luni în care timp ea nu fu vizitată decât de Cerillon, prietenul lui Bussy care îi speria pe Cubeni prin fama lui de duelist, apropiată de aceea a amicului său.

În închisoare Margareta cîntă prima oară mult și-și adănci religiozitatea. Soțul ei îi scrisese scuzându-se de a fi plecat fără să-și ia rămas bun. Regele Navarei nu făcea în modul acesta altceva decât să se asigure de concursul ei, dintr'un precis calcul politic.

Henri III, sub influența reginei-mame se reîmpacă cu ducele d'Alencon, iar pe Margareta o rugă să-l ierte pentru injuria ce suferise. Henri III trebui să facă noui concesiuni fratelui său, să acorde libertăți protestanților, reabilitarea victimelor din noaptea sfântului Bartolomeu și mari despăgubiri năvălitorilor străini, care-i forțaseră mâna în favoarea „inamicilor” săi.

S'ar fi consolată însă dacă Margareta primea să o rupă cu fratele ale cărui „împăcări” erau atât de costisitoare dar ea îl refuză nu atât din atașament pentru geniul rău al ducelui, cât din antipatie pentru rege.

Regele Navarei interveni să i se lase soția să-l urmeze, dar i se răspunse: „noi am dat-o unui catolic, nu unui hughenot. Făceți-vă iar catolic, dacă doriți să o aveți”. Lucru înexact, el fusese hughenot, devenise catolic de frică și după nuntă își reluase în libertate cultul și șefia partidului său, ca mai înainte.

Margareta protestă, spre surprinderea lui Henri III care o știa infidelă și ceru voe să plece. Fratele ei, regele, îi răspunse că nu o poate lăsa el care voia să extermină acea „mizerabilă erezie” pe o soră a sa catolică, fiindu-i teamă să nu-i expună viața. Ambii erau ambițioși și ipocriți. Henri III se temea să nu lege din nou pe regele Navarei cu ducele d'Alencon, tocmai când cu atâtea jertfe se asigura pe o vreme dinspre partea lor de oarecare liniște. Tot pe atât de sincer era și regele Navarei se indignă că soția îi este sechestrată și amenința că o va respinge în caz de refuz.

Din aceste certuri Margareta căzu bolnavă și sub pretextul că își caută de sănătate, se aventură într-o călătorie în Olanda în serviciul secret al fratelui său, ducele d'Anjou care fomenta deasemenea împotriva lui Henri III.

Cu o suită și echipajii care făcură senzație în drumul ei lung, Margareta de Valois merse ca regină suferindă cu dorul de-a lucra pentru o cauză politică, din resentiment față de unul și din simpatie față de altul din frații ei. Orașele se luminară ca ziua când ajungea noaptea, iar nopțile se dădeau baluri și banchete în cinstea ei. În plăceri neîntrerupte de care încă nu se bucurase în mod atât de liber și tronând în mijlocul unei lumi ce venea din depărtări să o vadă (și merse fama de frumoasă și des-teaptă), Margareta nu-și mai putu împlini misiunea, veni în Franța printre mari primejdii din partea catolicilor răsculați care vedeau în ea o protestantă, dar avu fericirea de care exalta în memoriile sale, de a-și revedea pe Bussy, amantul brav între toți bravii timpului.

La Paris fu întâmpinată de rege și regine, de Curte și popor, cum nu visase că va putea fi vreodată.

Profitând de acea primire sub care avea dreptul să vadă ceva ascuns, ea ceru voe să se ducă la bărbatul ei. I se admise, regina-mamă oferindu-se să însoțească, iar regele promițându-i toate speșele de călătorie. Dar bravadele lui Bussy, iubitul ei, față de „mignonii” lui Henri III îl îndispușeră din nou pe rege contra sorei sale și mai ales provocarea aceluia contra lui de Gramont care-i aduse îndepărtarea temporară de la Curte, deși se prezintase regelui însoțit de 200 cavaleri dar tocmai pentru aceea, îl făcură să-și iasă din fire. Apoi

ducele d'Anjou, cu știrea și aprobarea Margaretei, plictisit și el de „mignonii” regelui, se decise să fugă. Fu prins însă și ca un nenoroc pentru Margareta, ceru și obținu tovarășia ei în închisoare. Nu trecu însă mult și regele se recunoscu drept ofensator și de data aceasta îi ceru scuze în fața Curții. Cu acest prilej Bussy invitat și el să se împace cu mignonul, Quelus, răspunse:

Numai atâtea, Sire? Dacă vrei să-l și sărut (și indică un anume loc) sunt foarte dispus. Se răsă, cu surprindere.

Însă regele era sigur că ducele d'Anjou avea totuși să dispară și de aceea în țări paza. Margareta îi înlesni fuga pe fereastră și izbuti de data aceasta, ceea ce infurie grozav pe rege și uimi Curtea. După întâmplarea aceasta, Margareta fu mai hotărâtă ca oricând să fie efectiv regină a Navarei. Soțul ei o reclama din demnitate și interes, nici ea nu-l iubea de loc, dar atmosfera dela Curtea lui Henri III îi dispăcea enorm, ca și fraților ei răzvrătiți. Spre a mai amâna plecarea, regele îi făcu daruri și-i sporî Curtea cu un personal disproporțional față de cel de până atunci. Dar în fine plecă, însoțită de regina-mamă care deasemenea ducea cu ea o suită numeroasă în care străluceau multe din frumusețile epocii, între care d-na de Sauves, femei de care obișnuia regina să se servească în scopurile ei politice.

Rîgizii protestanții vedeau cu neliniște apropierea celor două regine însoțite de atâtea femei seducătoare, împreună cu diplomați distinși și le atribuiau scopuri mai complicate decât reapropierea regelui lor de soția sa Margareta. Le era teamă în primul rând să nu-l facă iarăși catolic pe regele lor, de data aceasta cu mijloace mai adânc convingătoare.

După o călătorie de 40 zile, cele două regine ajunseră la Bordeaux unde aflară cu uimire că regele Navarei sub pretext că s'a tăgăduit valoarea căsătoriei lui în statele lui, dorea să repete căsătoria cu soția sa, după ritul protestant.

Margareta avea 25 ani și era superbă. Ochii și părul de un negru lucitor, toatele ei strălucite, făcură o impresie puternică. Primirea ei a fost un triumf. În discursurile ce i se rostiră, ea răs-punse cu atâtea elocință, înțelepciune și maiestate, că fu proclamată de hordolezii cei de seamă gura de aur a Franței. Până și mama sa care văzuse în ea doar un mijloc pentru ambiții politice, o găsi cea mai perfectă femeie din lume, ceea ce spera să le ajute la recucerirea soțului care în fine se anunță. Trei zile Margareta, secondată de toate specialitele vremii stătui închisă în casă preocupată exclusiv de toaleta ei intimă.

Regele Navarei sosi cu o suită numeroasă și apărui grațios în tovarășia celor două regine cu care apoi continuă drumul. Dar Caterina nerăbdătoare să negocieze, nu le prea lăsă timp celor doi soți să se reapropie și astfel se îndepărtară și de data asta inimile lor ce s'ar fi putut cunoaște și simpatiza. El era plăcut impresionat de succesele soției lui și amândoi se asemănau în infidelitatea caracterului lor pasional. O spaniolă luase locul d-nei de Sauves, iar cel ocupat de Bussy nu avea să rămână desigur nici el vacant.

Negocierile se terminară în ciuda suitei regelui, fermecate de societatea damelor parisiene.

(Sfârșitul în numărul viitor)